251499

Sienkiewicz.

Őt kövessük

N. M.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Budapest

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ŐT KÖVESSÜK

ÉS

EGYÉB ELBESZÉLÉSEK

IRTA

SIENKIEWICZ HENRIK

BUDAPEST
A MAGYAR HIRLAP KIADÁSA
1901.

OSZK

ŐT KÖVESSÜK

ÉS

EGYÉB ELBESZÉLÉSEK

IRTA

SIENKIEWICZ HENRIK

BUDAPEST

A MAGYAR HIRLAP KIADÁSA

1901.

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

251499

R 1965

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Kölcsönkönyv
1902/v 588 sz.

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.

ŐT KÖVESSÜK.

OSZK

I.

Cajus Septimius Cinna római patriczius volt. Ifjuságát a légiónál, a táborozás kemény életében töltötte. Azután visszatért Rómába, hogy dicsőségének örüljön és élvezze az életet és nagy, bár kissé már megtámadott vagyonát. A kicsapongásig élvezett mindent, a mit az óriás város nyujtani tudott. Az éjjeleket a városon kivül fekvő pompás villák ünnepségein töltötte; a nappalok elteltek vivással a lanistáknál, a szónokokkal folytatott beszélgetésekkel a forumon, a hol viták folytak s aközben elmondták egymásnak a város és az egész világ pletykáit; a versenyeken, vagy a gládiátorok harczjátékainál; a görög zenészeknél, a thraciai jósnők s az Archipelagos szigeteiről való csudaszép tánczosnők körében. Anyai részről rokonságban lévén az egykor hires Lucullussal, ettől örökölte különösebb szeretetét a pompás étkek iránt. Asztalán volt görög bor, nápolyi osztriga, numidiai egér, kövér sáska, melyet pontusi mézben páczoltak. A mivel Róma birt, azzal birnia kellett Cinnának is, kezdve a Vörös tenger halaitól a Borysthenes partjáról való fehér fajdig.

Am nemcsak mint harczos élvezte pihenését,

de egyben mint patriczius is, a ki válogatós. Elhitette önmagával, hogy műbarát és talán ébredt is benne az igazi érzék a szép iránt; szerette a szobrokat, melyet Korinthus hamujában leltek, az etrusk vázákat, vagy azokat, a melyeket a ködös Serikából hoztak; a római mozaikot, az Euphrat vidékéről való szöveteket, az arábiai illatszereket és mindama különös apróságokat, a melyek betöltik a patriczius élet ürességét. Szakértő és e dolgok kedvelőjeként tudott mindenről beszélni a fogatlan aggastyánok társaságában, kik a lakomához felkoszorúzták tar-koponyájokat és az étkezés után a heliotrop virágját majszolták, hogy illatossá tegyék a tüdő lehét. Átérezte és méltányolni tudta valamelyik ciceroi szakasz szépségét, Horatiusnak vagy Ovidiusnak egyik-másik versét. Görög szónok nevelte, folyékonyan beszélt hát görögül, Iliasnak sok könyvét kivül tudta és némely ünnepi lakománál addig énekelte Anakreon dalait, mig lerészegedett, vagy berekedt.

Mestere és más szónokok által érintkezésbe került a bölcsészettel és értett belőle annyit, hogy megértse a különféle gondolatmenetek szerkezetét, melyeket Hellasban és a gyarmatokban alapitottak meg. Tudta azt is, hogy azok most már mind romokban hevernek. Személyes ismeretségben volt sok stoikussal, a kiket ki nem állhatott mert inkább politikai pártnak tartotta őket és azonfelől még zsémbes embereknek is, a kiknek nincs érzékök az élet örömei iránt.

A skeptikusok sokszor ültek asztalánál; egyik tál étel és a másik közt megdöntöttek egész rendszereket és borral teli kancsók mellett hirdették, hogy az élvezet semmis, az igazság elérhetetlen és a bölcsnek czélja csak a merev nyugalom lehet.

Mindez ott zugott a fülében, a nélkül, hogy a lelkébe hatolt volna. Nem vallotta magát e tanok egyikéhez sem és nem akart elvekkel birni. Cato alakjában csak a nagy jellemet látta párosulva az épp oly nagy butasággal. Az életet tengernek tekintette, a melyen végig seper a szél, amerre akar, és bölcsességnek tartotta a művészetet, ugy igazitani e szelek irányába a vitorlákat, hogy vigyék a kicsi hajót. Ezenkivül becsülte széles vállát, egészséges gyomrát, szép római fejét a saséllel és erős állkapcsát. Számitott rá, hogy e dolgokkal körülbelől keresztül vághatja magát az életen.

Anélkül, hogy a skeptikusok iskolájához tartozott volna, az élet skeptikusa volt, de egyben hedonikus is, bárha tudta, hogy az élvezet és a boldogság nem egy. Epikuros valódi tanát nem ismerte, ezért epikureusnak tartotta hát magát. Egészben véve pedig a bölcsészetet a szellem vivásművészetének tartotta, mely ért annyit, mint az, amelyet a lanisták tanitottak. Ha belefáradt az eszmecserékbe, elment a czirkuszba, hogy vért lásson.

Az istenekben nem hitt, épp oly kevésbé, mint az igazságban, az erényben s a boldogságban.

Csak a jóslás művészetében hitt és babonás volt; ezenkivül még ingerelték a kiváncsiságát a Kelet hitének titokzatos tanai. Rabszolgáinak jó ura volt, hacsak éppen nem tette kegyetlenné az esetleges pillanatnyi unalom. Ugy vélekedett, hogy az élet egy nagy amphora, mely annál értékesebb, mennél pompásabb borral van tele. Azon igyekezett hát, hogy a maga amphoráját, a legkitünőbbel töltse meg. Egyetlen embert sem szeretett, de azért sok dolgot kedvelt, a többek közt pedig leginkább a saját sasfejét a pompás koponyával és szép alaku patricziuslábát.

E gyönyörökkel és élvezetekkel teli életszakának első éveiben, szerette még csudálkozásba ejteni Rómát, ami sokszor sikerült is neki. Később aztán ez sem érdekelte többé.

II.

Végre tönkrement. A hitelezők szétszedték vagyonát és Cinnának megmaradt a kimerültség a lelkében, mint valamely sulyos munka után; volt ezenfelül és ezenkivül még egy másik érzése, még pedig váratlanúl: a mély, érthetetlen nyugtalanság. Élvezte ugyan a gazdagságot, a szerelmet, amelyet az akkori világ ismert; megizlelt minden gyönyört; megittasult a harczi dicsőségtől, a tábori élet veszélyeitől. Többékevésbé közel ért az emberi tudás határához; érintkezésbe került a költészettel és művészettel és eldicsekedhetett azzal, hogy mindent elvett a

világtól, amit az nyujtani tudott. Es mégsem tudott megszabadulni attól az érzéstől, hogy elmulasztott valamit, még pedig olyas valamit, ami a legfontosabb. De nem tudta mi lehet az, és hiába is tanakodott rajta.

Gyakran megkisérlette, hogy lerázza magáról e tanakodást, e nyugtalanságot; elhitetni igyekezett magával, hogy az életben nincs több semmi, nem lehet több, de akkor, ahelyett, hogy eltünt volna, annyira növekedett nyugtalansága, hogy azt hitte, nemcsak maga miatt, de egész Rómáért nyugtalankodik. A skeptikusokat irigyelte, de egyben bolondoknak tartotta őket, mert azt hitték, hogy az ürt be lehet tölteni a semmivel. Két ember lakozott most benne, kik közül az egyik csudálkozott a saját nyugtalansága miatt, a másik ellenben teljesen indokoltnak tartotta azt.

Nemsokára azután, hogy a vagyonát elvesztette, hála hatalmas családi összeköttetéseinek, Cinnát Alexandriába küldték valamely hivatalos állásba és egy kevéssé azért is, hogy a gazdag országban visszaszerezze vagyonát. A nyugtalanság vele szállt hajóra Brundusiumban és elkisérte túl a tengeren. Alexandriában Cinna azt hitte, hogy a hivatalos ügyek, az uj emberek, az uj világ és uj benyomások megszabaditják majd e kellemetlen kisérőtől. De tévedett. Eltelt egy hónap, kettő is és mint a hogy a Demeter istennő buzájának, a melyet Olaszországból hoztak a Deltába, még dusabban nőtt itt a kalásza, éppen ugy változott át a Cinna nyugtalansága dus bokor-

ból terjedelmes czédrusfává és mind komorabb árnyat kezdett vetni a lelkére.

Eleinte Cinna elkábitani igyekezett magát, oly életet folytatva itt is, mint Rómában. Alexandria gyönyörökkel teli város volt, tele szőke haju, fehér bőrü görög nőkkel, a mely bőrre borostyánszinü fényt vont Egyptom napja. Az ő karjaikban keresett enyhülést.

De amikor ez is hiábavalónak bizonyult, öngyilkosságra kezdett gondolni. Sok társa ugyanily módon vetett véget az élet gondjainak és pedig sokkal csekélyebb okból, mint az, mely őt bántotta: gyakran merő unalomból és mert nem telt többé kedvök a további élvezetekben. Ha a rabszolga csak ügyesen és elég erősen tartja a kardot, egyetlen percz véget vethet mindennek. Cinna belekapaszkodott ebbe a gondolatba, de a mikor már közel volt a kivitelhez, sajátságos álom akadályozta meg benne. Azt álmodta ugyanis, hogy, amikor lefelé vezették a folyam mentén, nyugtalansága züllött rabszolga alakjában várta a túlsó parton, meghajolt ura előtt és kiáltott: Megelőztelek, hogy fogadhassalak. És Cinna elgondolta, hogy, ha nem gondolhat nyugtalanság nélkül a sötét tulvilágra, nem is mehet oda nélküle.

Miután nem tudott más menekvést, elhatározta, hogy érintkezésbe lép a bölcsekkel, akiktől hemzsegett a Serapeion, és remélte, hogy tőlök megtudja a rejtély megoldását. Ezek ugyan semmit sem tudtak neki megoldani vagy megmagya-

rázni, de beválasztották a bölcsek tanácsába, amit csak magas származásu vagy nagy befolyásu rómaiakkal tettek meg. Ez persze csak nagyon csekély vigasz volt, és a bölcseség pecsétje, melyet hivatalból adnak valakinek, aki képtelen arra, hogy magyarázatát lelje annak, ami leginkább foglalkoztatta, kegynek tetszhetett Cinna szemében, de elgondolta, hogy a Serapeion talán nem tárja fel azonnal a titkait és nem tett le a reményről.

Alexandria bölcseinek legmunkásabbja a nemes Atheni Timon volt, jelentékeny férfiu és római polgár. Már sok év óta Alexandriában lakott, ahová azért jött, hogy kifürkészsze az egyptusi bölcseségtanok titkait. Azt beszélték róla, hogy a könyvtárban nem volt egyetlen pergament vagy papyrustekercs, amelyet ne olvasott volna és hogy ismert minden emberi bölcseséget. Emellett szelid volt és elnéző. Cinna azonnal felismerte őt a pedánsok és megkövesedett szivü kommentátorok seregében és hamarosan megvolt köztök az ismeretség, mely rövid időn belől közelebbi bizalmassággá, sőt barátsággá lett. Az ifju római bámulta ügyességét a dialektikában, a beszédességet és meggondoltságot, amelylyel az aggastyán a fenkölt dolgokról beszélt az emberiség és világ rendeltetését illetőleg. Leginkább szembeötlő volt nála a körülmény, hogy komolysága bizonyos szomorusággal és mélabuval volt vegyes. Később, amikor már közelebb jutottak egymáshoz, Cinnát sokszor közelitette meg a vágy,

hogy megkérdezze az öreg bölcstől szomoruságának okát és egyben feltárja előtte a saját szivét. Végre aztán erre is rákerült a sor.

III.

Egy este, amikor zajos vitatkozás után a lélekvándorlást illetőleg, magokra maradtak a terraszon, melyről kilátás nyilt a tengerre, Cinna megragadta Timon kezét és nyiltszivüséggel meggyónta neki, mi képezi életének legnagyobb gyötrelmét és mely okból fáradozott azon, hogy közelebb jusson a Serapeion bölcseihez és tudósaihoz.

— Annyit mindenesetre nyertem, hogy téged, oh Timon, megismerhettelek, szólt Cinna végül, és most már azt is tudom, hogy ha te nem tudod megfejteni életem rejtélyét, más senki sem fogja megfejteni.

Timon egy darabig nézte a sima tengeráradatot, amelyben visszatükröződött az ujhold, aztán szólt:

— Láttad-e, Cinna, a madaraknak seregét, amelyek télen a ködös éjszakról szállnak hozzánk? Tudod, mit keresnek Egyptomban?

— Tudom. Meleget és fényt!

— Az emberek lelke is meleget keres, ez a szerelem; és fényt, ez az igazság. Ám a madarak tudják, hova kell repülniök, hogy e kincseket megleljék, de az emberek lelke lejtőkön jár, tévutakon, szomoruságban és nyugtalanságban.

— Miért nem tudjuk mi is meglelni az utat, nemes Timon?

— Egykoron biztonságot adtak az istenek, ma kiégett az istenekbe vetett hit, mint ahogy az olaj kiég a lámpásból. Azt is hitték, hogy a bölcseség az igazság napját deriti a lelkekre, — ma, hiszen te legjobban tudod — Rómában az akadémiában, Athénben és itt a skeptikusok ülnek, akikről azt hitték, hogy nyugalmat hoznak, pedig csak nyugtalanságot adtak. Mert lemondani a fényről és melegről annyit tesz, mint sötétségben hagyni a lelket és ez a nyugtalanság. Igy hát tapogatódzva kinyujtjuk magunk elé a két karunkat és a sötétben keresünk menekvést.

— Te sem lelted ezt meg?

— Kerestem, de nem találtam. Te az élvezetekben kerested, én a gondolkodásban, de mindkettőnket egyforma köd vesz körül. Tudd meg tehát, hogy nem te vagy az egyetlen, aki gyötrődöl és hogy benned a világ lelke sinylődik. Te már régen nem hiszel az istenekben ugy-e?

— Rómában még tisztelik őket nyilvánosan, sőt még ujakat is hoznak Ázsiából és Egyptomból, de ami a hitet illeti, legfeljebb még a zöldségárusok hisznek bennök, akik mindennap a faluról hozzák a városba terményeiket.

— És ezek az egyetlen teljesen megnyugodottak. Éppen ugy, mint azok, akik itt a macskák és vereshagymák előtt hajlonganak.

— De érdemes-e ily körülmények között élni?

— Tudjuk-e, hogy mit hoz a halál?

— Mi különbség van hát közted és a skeptikusok közt?

— A skeptikusok megelégesznek a sötétséggel, vagy legalább ugy tesznek, mintha megelégednének vele. De én nem érzem magam jól benne.

— És nem lelsz menekülést?

Timon hallgatott egy darabig, majd lassan, mintha haboznék, szólt:

— Várom.

— Honnan?

— Ezt nem tudom.

Majd a kezébe támasztotta a fejét és mialatt — mintegy a köröskörül uralkodó csend behatása alatt — halkitotta beszédét, igy szólt:

— Sajátságos, de néha ugy tetszik, hogy, ha a világban tényleg már nem volna semmi egyéb, mint a miről már tudunk, és ha már nem lehetnénk egyebekké, mint a mik már vagyunk, nem lakozhatnék a lelkünkben elégedetlenség . . . . . Tehát, én magából a betegségből meritem a megváltás reményét . . . Az Olympusba és a bölcsészetbe vetett hit meghalt, de uj igazságot adnak, a mit nem ismerek.

— — — — — — — — — — — — — — —

Várakozásának ellenére e beszélgetés nagy könnyebbséget adott Cinnának. A mikor megtudta, hogy nemcsak ő maga, de az egész világ szenved, az az érzése volt, mintha tehertől szabadult volna meg a válla és az ezer felé oszlanék szét.

IV.

Ez idő óta még szorosabb lett a barátság Cinna és az agg görög közt. Ezután gyakrabban látogatták meg egymást és közölték egymással gondolataikat. Egyebekben pedig tapasztalatainak és kimerültségének daczára, Cinna még sokkal fiatalabb volt, semhogy az élet ne tartogatott volna a számára ismeretlen varázst. Az ilyen uj varázsa az életnek volt neki Timonnak egyetlen leánya, Anthea.

Alexandriában neki sem volt csekélyebb a hirneve, mint az apjáé. Becsülték őt az előkelő rómaiak, kik Timon házába járatosak voltak; a görögök, a Serapeion bölcsei; becsülte őt a nép. Timon nem zárta őt a gynäkeionba, mint a többi nőt, és azon igyekezett, hogy megtanulja mindazt, a mit maga tudott.

A mikor tul volt a gyermekéveken, elolvasta vele a görögök könyveit, sőt a rómaiakét és a zsidókét is, mert miután rendkivüli volt az emlékező tehetsége, a sok nyelvü Alexandriában folyékonyan megtanulta mind e nyelveket. Társnője volt apjának a gondolkodásban, gyakran részt vett a vitákon, a melyek a lakomákon a Timon házában folytak; értette a módját, hogy a nehéz feladatok tömkelegében, nemcsak hogy maga el ne veszitse a fonalat, hanem Ariadneként még másnak is meg tudta mutatni az utat a felvilágba. Az apja csudálta és nagyrabecsülte.

Ezenkivül a titokzatosság és majdnem a szentség varázsa környezte, mert látományokkal teli álmai voltak, mely álmaiban sok olyan dolog tárult fel a szeme előtt, a mi rejtve maradt minden más halandóra nézve. Az öreg bölcs ugy szerette, mint a saját lelkét, azért is, mert örökké abban az aggodalomban élt, hogy elveszitheti; ugyanis sokszor mondta, hogy álmaiban sajátságos, vésztjósló lények jelennek meg és sajátságos fény is, a melyről nem tudja, hogy ez az élet vagy a halál forrása lesz-e.

Egyelőre pedig a legtisztább szeretet környezte. Az egyptusiak, a kik apja házában megfordultak, lótosvirágnak nevezték, talán azért, mert ennek a virágnak a Nilus partján isteni tisztelettel adóznak, talán azért is, mert a ki hozzá közeledett, nyomban megfeledkezett az egész világról.

A szépsége a bölcseségéhez volt hasonló. Az egyptomi nap nem barnitotta meg arczszinét, mely olyan volt, mint a hajnal pirjának rózsás sugara, bezárva egy áttetsző gyöngykagylóba. A szeme kék volt, mint a Nilus és tekintete mintha messze távolból jött volna, mint e titokzatos folyam vize. A mikor Cinna először látta és hallotta őt, nagy vágya támadt, a mikor haza tért, arra, hogy oltárt emeljen neki házában és azon fehér galambokat áldozzon.

Számtalan nővel találkozott életében, a magas éjszak leányaitól kezdve, a kiknek a szemöldöke és haja az érett gabona szinéhez hasonló, a lávafekete numidiai nőkig, — de eddig még sohasem

látott sem ilyen alakot, sem ilyen lelket. Minél gyakrabban látta, minél jobban megismerte, minél gyakrabban adatott meg neki, hogy a hangját hallhatta, annál jobban növekedett csudálata. És ő, a ki nem hitt az istenekben, azt hitte néha, hogy Anthea nem a Timon leánya, de valamely istennek a sarja, igy hát csak félig nő és félig halhatatlan.

Nem tartott soká és váratlan, nagy, leküzdhetetlen szerelem vett rajta erőt, mely annyira más volt, mint az, a mit eddig érzett, a mit eddig ismert. Birni vágyott őt, hogy imádhassa. És kész volt oda adni a szive vérét, csakhogy birhassa. Érezte, hogy inkább lenne vele koldus, mint király ő nélküle. És mint a hogy a tenger árja mindent magával ragad, a mit a hatalmába kerithet, igy vett erőt Cinna szerelme a lelkén, a szivén, a gondolatain; elfoglalta nappalait, éjjeleit, mindent, a mi az életét képezte.

Míg magával ragadta végre Antheát is.

— *Tu felix, Cinna!* ismételték a barátai. «*Tu felix, Cinna!*» ismételte ő magában, és a mikor végre haza vitte és a mikor mennyei ajka a szent szókat mondta: «A hol te vagy Cajus, ott vagyok én is, Daja», ugy érezte, hogy a boldogsága is olyan, mint a tenger: kifürkészhetetlen és határtalan.

V.

Eltelt egy év s a fiatal hitves szinte isteni becsülésben részesült a házi tüzhelyen. A szeme-

fénye, a szerelme, a bölcseség s a fény volt a férjének. De amikor Cinna a tengerrel hasonlitotta össze a boldogságát, elfelejtette, hogy a tengernek a dagály mellett apálya is van. Egy év mulva Anthea rettenetes, ismeretlen betegségnek lett az áldozata. Az álmai szörnyü látományokká lettek, amelyek kiszipolyozták belőle az életet. Arczán kialudtak a hajnalpir sugarai és csak a gyöngykagyló áttetszősége maradt meg; áttetsző kezdett lenni a keze is, a szeme beesett és a rózsás lótosvirág mind halványabb lett, oly halvány, mint a halott arcza. Látták, hogy héják kezdenek Cinna háza felett keringeni, amit Egyptomban a halál jelének tartanak. Az eset mind szörnyübb lett. Ha a nap fehér fényével öntötte el délután a világot és a város hallgatásba merült, Anthea köröskörül sietö lépteit vélte hallani láthatatlan lényeknek és a légürben egy sárga, kiszáradt halottarczot látott, mely szünetlenül nézte őt sötét szemével. A két szem konokul rátapadt, mintha felszólitanák, hogy kövesse őket a ködös sötétségbe, telve titokzatossággal és rémülettel. Anthea teste reszketni kezdett, mintha láz gyötörné, a homloka halotthalvány lett és hideg verejték gyöngyözött rajta és a házitüzhely e tisztelt papnője védtelen, félelemmel teli gyermekké lett, a ki férje keblére rejtőzött és halvány ajakkal ismételgette: «Ments meg, ó Cajus, védj meg!»

És Cajus rávetette volna magát minden kisértetre, amelyet Persephone az alvilágból elszabaditott,

de hiába vájta tekintetét az üres semmibe. Körös-körül, mint a délutáni órákban rendesen, csendes és kihalt volt minden. A fehér fény elárasztotta a várost, a tenger mintha lángolt volna a napban és a mély csenden keresztül csak a héják vijjogása volt hallható, amint ott keringtek a ház felett.

A rémlátások mind gyakoriabbakká lettek, végre mindennap megjöttek. Uldözték Antheát a házon kivül épp ugy, mint az atriumban és a szobákban. Cinna, az orvosok tanácsára, egyptusi sambucciniket és beduinokat hozatott, akik agyagsipokon játszottak, hogy zajos muzsikájokkal tulharsogják ama láthatatlan lények neszét. De hiába volt. Anthea a legnagyobb zaj közepette is meghallotta és amikor a nap oly magasan fenn volt az égen, hogy az embernek az árnyéka ott volt a lábánál, a vállról lecsuszott köpenyhez hasonlóan, akkor megjelent az izzó csillogásu légben a halálfej és üvegszemét Antheára szegezve, lassan hátrafelé támolygott, mintha mondani akarná: «Kövess!»

Gyakran ugy tetszett Antheának, hogy a halálfej ajka lassan megmozdul, máskor meg, hogy szájából rut, apró szemétbogár bujik elő és a levegőn keresztül mind hozzá repül. Már csupán gondolatára a kisértetnek, a szeme megtelt félelemmel és végre oly kin lett neki az élet, hogy megkérte Cinnát, tartsa neki a kardot, vagy engedje meg, hogy mérget vegyen.

De Cinna jól tudta, hogy képtelen lenne ezt megtenni. Szivesen felnyitotta volna érte ezzel a

karddal összes ereit, de őt megölni képtelen lenne. Ha elképzelte e drága főt, amint élettelenül, lezárt szempillákkal, jéghideg nyugalommal feküdnék itt és ezt a keblet az ő kardja hasitotta volna fel, érezte, hogy ha ezt megakarná tenni, előbb meg kellene őrülnie.

Az egyik görög orvos azt mondta neki, hogy Hekâte jelenik meg Antheának és ama láthatatlan lények, melyek zugása a beteget elrémitik, a kegyetlen istenek kiséretéhez tartoznak. Szerinte Anthea számára nincs menekvés, mert aki egyszer Hekâtét látta, annak meg kell halnia.

És Cinna, aki még nemrégen kaczagott volna azon, aki Hekâtében hisz, most egy egész hekatombát áldozott neki. De az áldozat nem használt és másnap a komor szempár délfelé ujra rámeredt Antheára.

Megkisérlették, hogy eltakarják a fejét, de még a legvastagabb takarón keresztül is megjelent előtte a halálfej. Ha be volt zárva egy sötét szobába, a halálfej a falról nézett rá és fakó, halottszerü fényével megvilágitotta a sötétséget.

Este jobban lett a beteg. Akkor aztán oly mély álomba merült, hogy Cinna és Timon gyakran azt hitték, nem is ébred fel többet. Röviddel utána annyira elgyengült, hogy a maga erejéből már nem tudott járni. Lecticában hordták ezután.

Cinna előbbenni nyugtalansága ujra előkerült és kettőzött hatalmával teljesen erőt vett rajta. Reszketett Anthea életéért, de egyben az a sajátságos érzése volt, hogy a betegsége érthetetlen

összefüggésben van mindama dolgokkal, amelyekről Timonnal az első bizalmas beszélgetés alkalmával tárgyaltak. Talán az agg gondolkozó is igy vélekedett, de nem merte tőle megkérdezni. És a beteg ezalatt hervadt mint a virág, amelynek kelyhébe mérges pók fészkelte bele magát.

Bár reménytelenül, Cinna mégis minden lehetőt megtett, hogy megmentse. Elsőbben is elvitte a sivatagba Memphis környékére, de amikor a pyramisok csendjében való tartózkodás sem szabaditotta meg a szörnyü látományoktól, visszatért Alexandriába és körülvette jósokkal, varázslókkal, betegségüzőkkel s mindenféle csőcselékével az arczátlanok minden fajtájának, kik a csudagyógymódok segélyével kihasználták az emberek hiszékenységét. De hát más választása nem volt és minden eszközt jónak látott.

Akkoriban Caesareaból egy hires zsidó orvos jött Alexandriába, kit József ben Khusának hivtak. Cinna azonnal elhozta a feleségéhez és egy kicsi időre ujra betért szivébe a remény. József, aki nem hitt a római és görög istenekben, megvetéssel utasitotta el a Hekâte gondolatát. Azt állitotta, hogy inkább a Dämonok vettek erőt a betegen és azt tanácsolta, hogy hagyják el Egyptomot, ahol, nem tekintve a Dämonokat, az iszapos Delta kigőzölgései is károsak lehetnek Anthea egészségének. Azért-e, mert maga is zsidó volt, de azt tanácsolta, hogy költözzenek Jeruzsálembe, ahova a Dämonok

nem juthatnak be és ezenfelől a levegő száraz és egészséges.

Cinna annál is inkább elfogadta ezt a tanácsot, mert elsőbben jobbat nem tudott és másodszor, mert akkoriban Jeruzsálemben egy ismerős helytartó uralkodott, akinek elődei egykoron ügyfelei voltak a Cinna-háznak.

Jeruzsálemben Pontius helytartó tárt karokkal fogadta őket és átengedte nekik a saját nyári lakát, mely közel volt a város falaihoz. De még mielőtt megérkeztek volna, már semmivé lett Cinna reménye. A halálfej még akkor is ránézett Antheára, amikor a gálya fedélzetén voltak — és érkezésök után a beteg ugyanazzal a halálos félelemmel várta a dél közeledését, mint Alexandriában.

És napjaik gonddal, félelemmel, kétségbeeséssel és a halált várva folytak tovább.

VI.

Az atriumban, a szökőkutnak, az árnyas porticusnak és a kora reggelnek daczára, óriási volt a meleg, mert a márvány valósággal izzóvá lett a reggeli nap hevétől; de a ház közelében egy dus koronáju pisztáczia nőtt, mely tágas helyet árnyalt be körös-körül. És ott, mint fedetlen helyen, a légáramlat is erősebb volt. Cinna odavitette hát a jácznittal és almavirággal diszitett lecticát, amelyben Anthea pihent. Azután odaült melléje, kezét az övére tette, mely halvány és áttetsző volt, mint az alabástrom és szólt:

— Jól vagy, *carissima?*

— Igen, felelt ő alig hallható hangon.

Lehunyta a szemét, mintha álom nehezednék rá. Mély csend volt. Csak a szél zugott a pisztáczia ágaiban és a földön; a lectica körül arany pontocskák csillogtak a napsugaraktól, melyek a lombozaton keresztül bujtak és a kövek közt tücsök czirpelt.

Kis idő mulva a beteg ujra felnyitotta a szemét.

— Cajus, igy szólt, igaz, hogy ebben az országban megjelent egy bölcs, ki meggyógyitja a betegeket?

— Itt nem ritka az ilyen bölcs, felelt Cinna. Hallottam én is felőle és már el is akartam hivni hozzád, de kitünt, hogy csak hamis csudatevő. Ezenkivül káromolja az itteni templomot s a törvényeket és a helytartó már halálra is itélte; ma feszitik keresztre.

Anthea feje lehanyatlott.

— Téged majd meggyógyit az idő, szólt Cinna, amikor látta, mily szomoruság tükröződik a neje arczában.

— Az idő a halálnak áll a szolgálatában, nem az életnek, felelt Anthea lassan.

És ujra csend lőn. Körös-körül szüntelenül csillogtak az arany pontocskák, a tücskök még hangosabban czirpeltek és a sziklahasadékokból apró gyikocskák bujtak elő, felkeresve a napos helyeket.

Cinna mindegyre nézte hitvesét és már ezredszer járták be agyát a legkétségbeesettebb gon-

dolatok, hogy ugyanis már minden eszköz ki van meritve, hogy nincs már szikrája sem a reménynek és hogy e szeretett lényből nemsokára nem marad egyéb tünő árnynál és egy maroknyi hamu a columbariumban.

Hisz amint itt fekszik lehunyt szemmel, a virágtól diszes lecticában, már most is olyan, mint a halott.

— Követni foglak, ismételte Cinna a lelkében.

Ezalatt léptek hallatszottak a távolból. Anthea arcza nyomban krétafehérre vált; félig nyitott ajka gyorsan lélekzett és a keble hatalmasan lihegett. A szerencsétlen martyr biztosra vette, hogy ama láthatatlan lények serge közeledik, mely hirdetni szokta az üvegesedett szemü halálfej megjelenését. De Cinna megragadta a kezét és megnyugtatni igyekezett őt.

— Ne félj, Anthea, ezeket a lépteket én is hallom.

Kis idő mulva hozzá tette:

— Pontius jő, hogy meglátogasson bennünket.

És az ut kanyarodásánál tényleg megjelent a helytartó két rabszolga kiséretében. Öreges ember volt, simára borotvált arczczal, amely mesterséges komolyságot, de egyben gond és fáradtság nyomait mutatta.

— Légy üdvöz, nemes Cinna, és te, isteni Anthea! igy szólt a pisztáczia árnyába térve. A hideg éj után meleg nap következett. Bár szerencsét hozna mindkettőtöknek és vajha Anthea

egészsége oly viruló lenne, mint ez a jáczint és almavirág, mely lecticáját disziti.

— Béke veled és légy üdvöz! felelt Cinna.

A helytartó egy sziklakőre ült, Antheára nézett, alig észrevehetően összeránczolta a homlokát és szólt:

— A magány buskomorságot és betegséget szül, de a tömegben elvész a félelem. Tanácsolnék hát nektek valamit. Szerencsétlenségre nem vagyunk sem Antiochiában, sem Caesareában; itt nincsenek játékok, sem versenyek és ha itt czirkuszt épitenének, e tüzesvérü emberek másnap már rombadöntenék. Itt csak egyetlen szót hallasz: «Törvény» — és ennek a törvénynek utjában van minden. Inkább Skytiában lennék, mint itt...

— Mit akartál mondani, Pilatus?

— Igaz, eltértem a dologtól. De ez csak a gondok következménye. Azt mondtam, hogy eltünik a félelem, ha a tömeg közt van az ember. Ma tehát megnézhetnétek egy érdekes látványt. Jeruzsálemben kevéssel is meg kell elégednünk és mindenek előtt az a fő, hogy Anthea a sokaságban legyen a déli óra idején. Ma három embert feszitenek keresztre. Ez is jobb a semminél. Azonkivül a közeledő passah-ünnep folytán egész sereg különösnél különösebb ficzkó került az egész országból a városba. Megnézhetnétek ezt a népet. Majd gondoskodom kitünő helyről a keresztek közelében. Remélem, hogy az elitéltek tudnak majd hősiesen meghalni. Egyikök igen különös ember. Azt állitja, hogy Istennek fia; sze-

lid mint a galamb és tényleg nem is tett semmit, amiért halált érdemelne.

— És te keresztre feszitésre itélted?

— Le akartam rázni a kellemetlen ügyet és nem akartam bele nyulni a darázsfészekbe, mely a templom körül zümmög. Ugyis sok panaszt küldenek rólam Rómába. Különben is nem római polgárról van szó.

— Az az ember azért nem fog kevesebbet szenvedni.

A helytartó nem felelt — és kis idő mulva, mintegy önmagának kezdett beszélni:

— Egy dolog van, amit ki nem állhatok, az a tulzottság. A ki a közelemben ezt a szót kiejti, egész napra elveszi a kedvemet. Az aranyközéput, ez az, amelyen az okosság a maradást rendeli. De az egész világnak nincs egyetlen zuga, ahol ezt az alapelvet kevésbé követnék, mint itt. Hogy gyötör és kinoz ez engem! Semmiféle dologban sincs itt nyugalom, sehol sincs egyensuly! Sem az emberekben, sem a természetben. Most, például, tavasz van; az éjjelek hidegek és nappal oly hőség van, hogy nem lehet végig haladni a köveken. Még messzire van dél és nézzétek, mily hőség van. Ami pedig az embereket illeti, arról jobb nem is beszélni. Itt vagyok, mert itt kell lennem! De hát nem erről van szó. Már megint azon vagyok, hogy eltérjek a tárgytól. Menjetek és nézzétek meg a keresztre feszitést. Biztos vagyok benne, hogy a nazaréthi bátran fog meghalni. Megkorbácsoltattam és re-

méltem, hogy ily módon megszabaditom a haláltól. Nem vagyok kegyetlen. Amikor megkorbácsolták, türelmes volt mint a bárány és megáldotta az embereket. Amikor végig ömlött rajta a vére, égnek emelte a szemét és imádkozott. Ez a legcsudálatosabb ember, akit valaha láttam.

A feleségem egy pillanatig sem hagyott nyugodtan miatta. «Ne engedd az ártatlant meghalni!» szünetlenül ezt kiálltotta a fülembe. Kétszer is eléjök álltam e buzgolkodó papoknak, e kivetett, szedett-vedett csőcseléknek és szólottam hozzájok. Hátra vetve fejöket és felrántva szájokat a fülökig, orditották: «Feszitsd meg!»

— És te engedtél? kérdezte Cinna.

— Mert forrongás tört volna ki a városban és én azért vagyok itt, hogy nyugalmat teremtsek. Kötelességemet kell teljesitenem. Nem szeretem a tulzást, azonkivül halálra fáradt vagyok; de ha egyszer elvállaltam valamit, nem habozom, hogy a közjónak feláldozzam egyetlen ember életét, különösen, ha az egy ismeretlen férfi, akit senki sem vesz a pártfogásába. Annál rosszabb rá nézve, hogy nem római.

— A nap nem csak Róma fölött ragyog, suttogta Anthea.

— Isteni Anthea! felelt a helytartó. Azt felelhetném erre, hogy a nap az egész földkörön Róma hatalmára ragyog, hogy tehát a javáért mindent fel kell áldoznunk, mig a zavarok alá ássák fölényét. De mindenek előtt kérve kérlek, ne kivándd tőlem, hogy megváltoztassam az itéletet.

Cinna is megmondja majd neked, hogy ez lehetetlen, és ha egyszer meg van az itélet, csak a caesar maga változtathatja azt meg. Én magam, ha akarnám sem tehetném. Ugy-e, Cajus ?

— Nagyon helyes.

De e szavak nyilvánvalóan fájdalmat okoztak Antheának, mert azt mondta, talán önmagára gondolva :

— Az ember szenvedhet és meghalhat tehát büntelenül.

— Senki sem büntelen, felelt Pontius. Ama nazaréthi nem követett el bünténYt és mint helytartó, tisztára mostam kezeimet. De mint ember, meg kell átkoznom a tanát. Szándékosan meglehetősen sokáig beszéltem vele, hogy kifürkészszem és meggyőződtem róla, hogy hallatlan dolgokat hirdet. Ez nem járja. A világnak észszerüségen kell felépülnie. Ki fogja azt állitani, hogy az erény nem szükséges ? Én bizonyára nem. Hiszen még a stoikusok is arra tanitanak, hogy nyugalommal kell elviselni a kellemetlenségeket, de nem kivánják azt, hogy lemondjunk mindenről, kezdve a vagyontól, le egészen a közönséges ebédig. Mondd, Cinna, hiszen te értelmes ember vagy, mit tartanál felőlem, ha ezt a házat, amelyben laktok, minden további nélkül odaajándékoznám a csavargóknak, kik ott a joppäi kapunál a napban lebzselnek ? És ő ilyen dolgokat kiván. Amellett arra tanit, hogy egyformán szeressünk mindenkit, a zsidókat épp ugy, mint a rómaiakat, mint az egyptomiakat, az afrikaia-

kat és igy tovább. Abban a pillanatban, amikor az élete forog koczkán, ugy tesz, mintha másról lenne szó, oktat és imádkozik.

Nekem nem kötelességem, hogy valakit megmentsek, aki maga sem törődik a menekvésével. Aki semmiben sem ismer mértéket, nem okos ember. Amellett Isten fiának mondja magát, feldulja az alapot,amelyen a világ felépül, miáltal ártalmára van az embernek. A lelkében gondolhat ő amit akar, csak ne ártson az emberiségnek. Mint ember tiltakozom e tanok ellen. Ha én, például, nem hiszek az istenekben, ez az én dolgom. De elismerem a vallás szükséges voltát és ezt nyiltan hirdetem is, mert azt hiszem, a vallás fék az embereknek. Lovakat be kell fogni, még pedig jól. Egyebekben ennek a nazaréthinek a halál nem is lehet valami borzasztó, azt állitja ugyanis, hogy fel fog támadni.

Cinna és Anthea csudálkozva néztek egymásra.

— Fel fog támadni?

— Se több, se kevesebb ennél. Ezt állitják a tanitványai. Ot magát elfelejtettem erre nézve megkérdezni. Különben, hiszen ez mindegy; a halál felold minden igéretet. Ha nem támad is fel, akkor sem vesztett semmit, mert az ő tana szerint az igaz boldogság, az örök élettel együtt, csak a halál után kezdődik. Ugy beszél erről, mint olyasvalaki, aki biztos a dolga felől. Az ő hadesében nagyobb világosság van, mint a mi világunkban a nap alatt és mennél többet szen-

ved valaki itt, annál biztosabban jut be oda. Csak szeretetet adjon, szeretetet, szeretetet.

— Különös tan, szólt Anthea.

— És amazok azt kiáltották feléd: «Feszitsd meg!» szólt Cinna.

— Én nem is csudálkozom ezen. Ennek a népnek a lelke mételyes a keserüségtől és gyülölettől és ha nem a gyülölet, mi más akarna kereszttel fizetni a szeretetért?

Anthea letörülte a homlokát sovány kezével.

— És ő biztos benne, hogy az ember élhet és boldog lehet — a halál után?

— Ezért nem rettenti meg sem a kereszt, sem a halál.

— Oh, Cinna, de jó lenne ez!

Kis idő mulva ujra szólt:

— Honnan tudja ő ezt?

A helytartó mozdulatot tett a kezével.

— Azt mondja, hogy ezt az emberiség Atyjától tudja, ki a zsidóknak az, ami nekünk Jupiter, azzal a különbséggel, hogy az ő állitások szerint Ő egyetlen és könyörületes.

— Oh, Cinna, de jó lenne ez! ismételte a beteg.

Cinna felnyitotta a száját, mintha mondani akarna valamit, de hallgatott és a beszélgetés elnémult. Pontius bizonyára a nazaréthinek sajátságos tana felett gondolkozott, mert a fejét rázta és minden pillanatban vonogatta a vállát. Végre felemelkedett és bucsuzni kezdett.

Anthea hirtelen felkiáltott:

— Menjünk, Cajus, nézzük meg a nazaréthit.

— Siessetek, szólt Pilátus távozóban, a menet nemsokára elindul.

VII.

A reggel óta meleg és szép idő dél felé komorrá kezdett válni. Északkelet felől sötét, rézvörös felhők vonultak fel, amelyek nem terjedtek el messzire, de tömörek és viharosak voltak. Köztök még látni lehetett az ég sötét kékjét, de nem volt nehéz eltalálni, hogy nemsokára egybeolvadnak majd és beboritják az egész menyboltozatot. Most tüzzel és aranynyal szegélyezte őket a nap. A város és az azt környező magaslatok felett még széles darab derült ég látszott és lenn még csak a szellő sem mozdult.

A fensikon, melyet Golgothának neveztek, már látható volt imitt-amott egy-egy embercsoport, kik megelőzték a menetet, mely a városból volt indulandó. A nap megvilágitotta a tágas, kövekkel behintett sikokat, melyek kihaltan, terméketlenül és szomoruan terültek el. Egyhangu, gyöngyszinöket csak a szakadékok és mélyedések fekete hálója zavarta meg, mely annál feketébb volt, mennél fénylőbb volt maga a sik. A távolban kinyuló magaslatok látszottak, de elfödte ezeket is a távolság kékes köde.

Kissé mélyebben, a város falai és a Golgotha fensikja közt, egy kevésbé kopár, sziklás völgy terült el. A szakadékokból, amelyekben meggyülemlett egy kevéske termő föld, gyér lombozatu

fügefák nyultak ki. Imitt-amott laposfedelü házak emelkedtek, melyek fecskefészkekhez hasonlóan simultak a sziklafalakhoz és fehérre festett siroknak tetszettek a napban.

Most, a közeledő ünnep folytán, mely a vidékieket nagy tömegekben hozta a fővárosba, a falak közelében sok sátrat emeltek, mely egész tábort képezett tevékkel, emberekkel tele.

A nap mind magasabbra szállt a felhőtlen égdarabon. Közeledett az óra, amelyben e magaslatokra rendesen tompa fülledtség nehezedik, mert minden élő lény menedéket keres a falakban vagy szakadékokban. És még most is, a szokatlan élénkségnek daczára, bizonyos buskomorság uralkodott ezen a vidéken, ahol a vakitó napfény nem friss zöldre, hanem kopár kősikokra esett. Távoli hangok zugása, mely a falak felől volt hallható, szinte a tenger hullámainak suttogásává változott, melyet a csend elnyelni látszott.

Egyes embercsoportok, melyek reggel óta vártak a Golgothán, a város felé fordultak, a honnan a menet minden perczben várható volt. Antheát a lecticájában hozták el; elől néhány katona haladt, kiket a helytartó rendelt mellé jök, hogy a tolongáson keresztül utat csináljanak és szükség esetén távol tartsák az idegenek ellen elkeseredett és fanatikus tömegek tettleges bántalmait. A lectica mellett haladt Cinna Rufilus centurio kiséretében.

Anthea nyugodtabbnak és kevésbé félénknek

látszott a dél közeledtére, mely elhozza a szörnyü látományt, amely kiszipolyozza belőle az életet. Az, a mit a helytartó a fiatal nazaréthiről beszélt, felkeltette figyelmét és elvonta azt a saját nyomoruságától. Volt rá nézve ebben az egész dologban valami különös, amit nem tudott magának megmagyarázni. Az akkori világ sok embert látott oly nyugodtan halni meg, mint a hogy a máglya kialszik, ha a fa elégett. De ez oly nyugalom volt, mely személyes bátorságból vagy bölcs megadásból eredt a megváltozhatatlan szükségesség előtt, a melynek folytán sötétségre változik a fény, a lüktető élet árnynyá, bizonytalan, ingadozó létté. Ám mindezideig senki sem áldotta a halált, senki sem halt meg azzal a rendithetetlen bizonyossággal, hogy tul a máglyán vagy a siron kezdődik az igazi lét és a valódi üdvösség, mely oly hatalmas és végtelen, a minőt csak valamely mindenható és végtelen lény adhat.

Ez, akit keresztre akartak feszíteni, éppen ezt állitja rendithetetlen igazság gyanánt. És ez a tan nem volt Antheának feltünő, hanem egyetlen forrását látta benne a reménynek és megnyugtatásnak. Tudta, hogy meg kell halnia és vigasztalan volt e miatt. Mi neki a halál? Azt jelenti, hogy el kell hagynia Cinnát, apját, a világot, mindazt, amit szeret, hogy elcserélje az ürességgel, a hideg, komor semmivel. És mennél szebbnek látta az életet, annál nagyobb volt a szivfájdalma. Könnyebb lett volna neki a

lemondás, ha a halál valamire hasznos lenne, vagy ha az ember legalább magával vihetné a szerelem s a boldogság emlékét.

És most, a mikor a haláltól már nem remélt semmit, hirtelen azt hallja, hogy éppen a halál adhat meg mindent. És ki az, aki ezt a tant hirdette? Egy csudás ember, mester, próféta, bölcs, aki az embereknek a szeretetet parancsolja, mint a legnemesebb erényt; aki megáldja őket, mialatt azok megkorbácsolják és akit keresztre készültek feszíteni. Anthea elgondolta: «Miért hirdeti e tanokat, ha egyetlen jutalma a kereszt? Mások hatalomra törnek — ő nem óhajtja azt; mások gazdagságra vágynak, ő szegény maradt; mások palotákat akarnak, lakomákat, tulbőséget, biborköntöst, kocsit gyöngyház és elefántcsont berakással — ő pásztor módjára élt. E mellett szeretetet, szelidséget, szegénységet parancsolt, nem lehet tehát rossz, aki csak ámítani akarja az embereket. De ha valót beszélt, akkor legyen áldott a halál, a földi szenvedéseknek e vége, ez ut a rossz sorstól a jobbhoz, a kialudt szemnek e világossága, e szárny, mely az örök örömökbe visz bennünket!» És Anthea most már megértette, mit jelent a feltámadás jövendölése.

A szegény betegnek szive és elméje teljes erővel e tanba kapaszkodott. Emlékezett apja szavaira, aki gyakrabban ismételte, hogy csak egy uj tan szabadithatja meg az ember meggyötört lelkét a bilincsektől és vezetheti ki a sötétség-

ből. Most itt van hát ez óhajtott uj tan. Legyőzte a halált és megváltást hozott. Anthea egész lényével annyira belemélyedt ez uj tanba, hogy Cinna már sok-sok nap óta ma látta először menten az arczát a félelemtől a közeledő dél miatt.

A menet végre megindult a városból a Golgotha felé és a magaslatról, ahol Anthea ült, tisztán látni is lehetett azt. A tömeg nagy volt és mégis elveszni látszott a mérhetetlen síkon. A város nyitott kapuin keresztül mind több ember tolongott kifelé és utközben azok is csatlakoztak hozzájok, a kik a falaknál várakoztak. Eleinte hosszu sorban haladtak, mely az áradó folyóhoz hasonlóan, mind jobban kiterjedt, mennél inkább közeledtek. Két oldalt egész sereg gyermek ugrándozott. A menet ragyogott a sok fehér öltözéktől és a nők vörös és kék kendőitől. Középen a római katonák fegyverei csillogtak, a melyekre a nap mintegy ugrándozó lángocskákat vetett. Zavaros hangok zaja hallatszott a távolból és lassankint mind érthetőbb lett.

Végre egész közel ért a menet és az első sorok már kezdtek a dombra feljönni. A tömeg tolongott, hogy a legközelebbi helyeket elfoglalja és közel lehessen a véres látványhoz, igy a katonák szakasza, mely az elitélteket vezette, mindinkább elmaradt a tömeg mögött. Először a gyermekek érkeztek meg; többnyire fiuk, félig mezitelenül, rongyokkal a csipőik körül, kopaszra nyirott fejjel, a halántékon két hajcsomóval —

barna volt a bőrök, kék a szemök és zajos a beszédök. A vad tömkeleg közepette apró kavicsot szedegettek, a miket a keresztre feszitettekre akartak majd hajigálni. De mellettök a domb megtelt mindennemü csőcselékkel. Az arczok többnyire kimelegedettek voltak az izgatottságtól és a látvány várakozásában. A lármás hangok, óriási tömege a szavaknak, amely minden ajkból kitört, a mozdulatok hevessége, csudálkozásba ejtették Antheát, bárha Alexandriában megszokta a görög lakósság bőbeszédüségét. Ám itt ugy beszéltek az emberek, mintha egymásra akarnának rontani; ugy kiabáltak egymásra, mintha menekülésökről lenne szó, veszekedtek, mintha nyuznák őket.

Rufilus, a centurio, odalépett a lecticához és magyarázgatott a maga nyugodt, szabályszerü hangján és a városból mindegyre uj emberáradat tolongott. A tolongás minden perczczel nagyobb lett. Tömegesen látni lehetett Jeruzsálem vagyonos lakosságát csikos kaftánjaikban, akik kimért távolságban tartották magokat a külváros csőcselékétől. Jött ide számtalan paraszt is, akiket az ünnep a városba hozott a családjaikkal; földmives nép, tarisznyájokkal a vállokon; jólelkü, csudálkozó pásztorok, báránybőrbe burkolva. A nők csoportja együtt haladt a férfiakéval; de mivel a vagyonos nők nem szivesen hagyták el házokat, ezek többnyire a népből való asszonyok voltak, parasztasszonyok, vagy rikitóan öltözött utczai leányok, akik már messziről

nárdus szagot terjesztettek, hatalmas karikákkal a fülökben, és csillogó pénzből való ékkel a nyakokon.

Végül jött a synedrium is, középütt Hanaannal, a héja arczu aggastyánnal, akinek vérrel befutott volt a szeme; utána a nehézkes Kajfás, kétcsücskös süveggel a fején és aranyozott táblával a mellén. Velök együtt különféle rangu pharisäus haladt; olyanok, akik huzták a lábokat és szándékosan beleütődtek minden akadályba; olyanok, akiknek vérzett a homlokuk, mert szándékosan beleverték a falakba és hajlott pharisäusok, kik készeknek látszottak arra, hogy vállokra vegyék az egész város bűnének terhét. Komor komolyság és hideg csökönyösség különböztette meg őket a közönséges nép lármás tömegétől.

Cinna az oly férfi hideg megvetésével nézte ez embertömeget, mely az uralkodó fajhoz tartozik; Anthea csudálkozva és félve tette ezt. Alexandriában is sok zsidó lakott, de ott félig hellének voltak, itt ellenben először látta olyanoknak, aminőknek a helytartó festette őket és aminők a hazájokban voltak. Fiatal arcza, amelyre a halál már rányomta bélyegét, árnyhoz hasonló alakja, magára vonta a közfigyelmet. Tolakodva nézték őt, amennyire ezt a lecticát környező katonák megengedték; de a megvetés és gyülölet minden iránt, ami római, oly nagy volt itt, hogy egyetlen szemben sem volt szánalom látható, sőt inkább örültek, hogy az áldozat nem kerülheti

el a halált. Anthea még csak most értette meg, miért követelték az emberek a keresztrefeszitést oly próféta számára, aki szeretetet prédikált még a rómaiak iránt is.

És a nazaréthit hirtelen oly közel rokonnak tartotta, hogy az szinte drága volt neki. Meg kellett halnia — ő neki is. A kimondott itélet után már mi sem mentheti meg többé — felette is pálczát törnek és Antheának ugy tetszett, hogy a sors és halál közössége köti össze vele. Csakhogy amaz az ébredés rendithetetlen hitével megy a halálba, mig neki magának még nincs meg ez a hite és csak az ő látásából meritheti azt.

Ezalatt a távolból zaj hallatszott; fütyölés, üvöltés, majd elcsendesült minden. Hallható lett a fegyverek csörrenése és a legionáriusok nehéz lépése. A tömeg hullámzott, majd megoszlott és az elitélteket kisérő csapat kezdett elvonulni a lectica mellett. Elől, két oldalt és hátul egyenletes, kimért léptekkel haladtak a katonák; a középen három kereszt látszott, melyek mintha magoktól mozogtak volna, mert azok, akik vitték, meghajoltak a terhök alatt. Könnyen ki lehetett találni, hogy a nazaréthi nem volt e három közt, mert kettőjöknek szemtelen gonosztevő arczuk volt, a harmadik meg öreges paraszt volt, kit nyilván a katonák kényszeritettek a helyettesitésre. A nazaréthi a keresztek mögött haladt, szorosan követte két katona. A ruházatára biborköntös hullott, a homlokán töviskoszoru volt, melynek tüskéitől vércseppek hulltak alá. Néhány

csepp végigcsurgott az arczán, más megszikkadt a korona alatt és a csipkerózsa bogyójához vagy korállhoz hasonló alaku volt. Sápadt volt az elitélt és lassan járt, támolygó, elgyöngült léptekkel. A gunyolódó tömeg közt haladt, mintegy földöntuli elmélkedésbe merülve, mintha már elvált volna a földtől és éppenséggel sem ügyelt a gyülölet kiáltásaira; megbocsájtva, jobban, mint ahogy ember megbocsájthat; könyörületesebben, mint aminő ember lenni tudna; megkapatva a végtelenségtől, fölülemelkedve az emberek gonoszságán, nagyon csendesen, szeliden, csak telve az egész világ keservétől.

— Te vagy az igazság, sugta Anthea remegő ajka.

A menet most szorosan elhaladt a lectica mellett. Egy pillanatig meg is akadt, mialatt a katonák első sora megtisztitotta az utat a tömegtől. Anthea most néhány lépésnyi távolból látta a nazaréthit. Látta a haját, melyet a szél lengetett és a pirosas visszfényt, mely a köpenyről hullt a sápadt és áttetsző arczra. A tolongó tömeg most szük körben övezte a katonákat, kiknek lándzsáikkal kellett védekezniök, hogy megmentsék őt haragjok elől. Mindenütt ökölbe szoritott, kinyujtott karokat lehetett látni; minden szem kidagadt, a fogak villogtak, lobogott a szakáll, ahogy rázták a fejöket, habzott az ajk és rekedt volt a kiáltás. De ő körülnézett, mintha mondani akarná: «Mit tettem nektek?» aztán égnek emelte a szemét, imádkozott és — megbocsájtott.

— Anthea! Anthea! kiáltott Cinna.

De Anthea nem igen hallotta kiáltását. A szeméből nagy könyceseppek hulltak alá; megfeledkezett betegségéről, meg arról, hogy sok nap óta már nem emelkedett fel a lecticából és mialatt hirtelen remegve felállott, félig támolyogva a fájdalomtól, a szánalomtól és felháborodástól a tömeg dühének vad kitörései miatt, összefogta a jáczintot és almavirágot és a nazaréthi lába elé dobta.

Egy pillanatra elcsöndesült minden. A tömeg csudálkozással nézte az előkelő római nőt, ki tiszteletben részesit egy elitéltet. De az a szegény, beteg arczra emelte tekintetét és az ajka megmozdult, mintha áldást rebegne. Anthea kimerülten dőlt a lectica párnái közé és érezte, hogy egész árja hull rá a fénynek, jóságnak, könyörületességnek, reménynek, bátorságnak és boldogságnak és suttogva mindegyre ismételte:

— Te vagy az igazság!

Majd ujra megtelt a két szeme könynyel.

Őt pedig előre tolták a lecticától néhány lépésnyire levő helyhez, ahol a keresztek már fel voltak állitva. A tömeg ujra körülfogta, de mert a hely meglehetősen magasan feküdt, Anthea ujra meglátta a sápadt arczot a töviskorona alatt. A legionáriusok megint a tömeg felé fordultak és botokkal meglehetősen messzire kergették, hogy az itélet végrehajtásában ne zavartassanak. Most a két latrot kezdték a két szélső keresztnek kötözni. A harmadik kereszt a középen volt

felállitva és a csucsára fehér táblácskát szögeztek, amelyet a mind erősebbé vált szél jobbrabalra rángatott. Amikor a katonák végre a nazaréthihez léptek és azt kezdték vetkeztetni, a tömeg közül felkiáltások hallatszottak: «Király! Király! Védd magad. Hol vannak seregid? Király!» Időnkint kaczagás hallatszott, mely magával ragadta a tömeget, ugy hogy az egész magaslat egyetlen röhejtől visszhangzott. Őt pedig ezalatt hanyatt fektették a földre, hogy a két kezét odaszögezzék a keresztfához és ezt felvonják aztán a főoszlopra.

Ekkor egy férfi, aki ott állott a lectica közelében és fehér köntöst viselt, hirtelen a földre borult, port és kavicsot hintett a fejére és borzasztó, kétségbeesett hangon kezdett jajongani.

— Bélpoklos voltam, ő meggyógyitott és most keresztre feszitik.

Anthea arcza krétafehérre vált.

— Meggyógyitotta ... Hallod, Cajus? igy szólt.

— Nem térnénk vissza? kérdezte Cinna.

— Nem! Itt akarok maradni.

És viharként kapta meg Cinnát a vad és határtalan kétségbeesés, amiért nem hivta a nazaréthit házába, hogy az meggyógyithassa nőjét.

A katonák most kezdték beverni a szögeket a két kézbe. Hangzott a vas tompa csörrenése, mely nemsokára tisztább hanggá lőn, mert a szögek éle átfurta a hust és most már a fába hatoltak.

A tömeg újra elcsöndesült, valószinüleg azért, hogy gyönyörkedhessék a nazaréthinek fájdalmas kiáltásaiban. De amaz csöndes maradt és a magaslaton csak a fenyegető szörnyü kalapácsütések hallatszottak.

A munka végre be volt fejezve és a keresztrudat a testtel együtt felvonták a magasba. A munkára ügyelő centurio éneklő egyhangusággal osztotta a parancsokat, melyek következtében az egyik katona a két lábat kezdte odaszögezni.

Ezalatt a reggel óta felvonuló felhők egészen eltakarták a napot. A távoli magaslatok és hegyormok, melyek eddig fénylettek a napban, most elsötétültek. Homály borult a világra. Vésztjósló, rézvörös köd burkolta be a tájat és oly mértékben, amint a nap mindinkább elbujt a felhők mögé a köd is mind sürübbé-sürübbé lett. Mintha felülről szórta volna valaki a vöröses sötétséget a földre. Izzó szél kerekedett egyszer-másszor, aztán elcsendesült. A lég tikkasztóra vált.

Hirtelen a vöröses fény maradványa is sötét lett. Éjszerü, komor felhőtömegek hányódtak és tolultak előre a magaslat és város felé, mint valami óriási sáncz. Elérkezett a vihar. A világ megtelt nyugtalansággal.

— Menjünk haza! szólt Cinna ujra.

— Még nem! Még látni akarom őt, felelt Anthea.

Miután a köd beburkolta a kereszten levőket, Cinna kissé közelebb vitette a lecticát a keresz-

tekhez. Már oly közel voltak, hogy alig választotta el őket nehány lépés. A sötét fán látni lehetett a keresztre feszitettnek testét, mely az általános sötétség hátterében, a hold ezüstös sugaraiból szövöttnek látszott. A melle gyors lélekzésben emelkedett, a fej és a szem még mindig ég felé fordult.

Most a felhők öléből tompa moraj hallatszott. Felébredt a dörgés, felemelkedett és rettenetes ropogással huzódott keletről nyugatra, majd, mintha feneketlen örvénybe mélyedne, mind mélyebbről-mélyebbről hallatszott a dörej, hol elnémulva, hol ujra erősebbre válva, mig végül felorditott, hogy a föld megingott tőle.

Egyidejüleg óriási kékes villám hasitotta meg a felhőket, világitotta meg az eget, a földet, a kereszteket, a katonák fegyvereit és a nyájként összetömörült tömeget, mely nyugtalanul és félénken állt itt.

A villám után még sürübb sötétség ereszkedett alá. A lectica közelében asszonyok sirása hallatszott, akik szintén odaléptek a kereszthez. Volt valami irtóztató ebben a zokogásban, mely a mély sötétségben hangzott fel. Azok, akik a tolongásban elvesztették egymást, kiáltozni kezdtek. Imitt-amott ijedt beszéd hallatszott:

— *Ojah! Oj lanu!* Nem igazat feszitettek-e a keresztre?

— Aki bizonysága volt az igazságnak! *Ojah!*

— Aki felkeltette a halottakat! *Ojah!*

Egy másik hang szólt:

— Jaj neked, Jeruzsálem!

Megint egy másik:

— Megrengett a föld!

Egyesek menekülni igyekeztek. Másokat a helyökhöz szögezett a félelem és itt álltak mereven, gondolat nélkül, csak azzal a tudattal a lelkökben, hogy valami borzasztó történt.

De a köd hirtelen vörösödni kezdett. A szél elterelte a felhőket és széttépte azokat, mint az elégett rongyot. A világosság fokról fokra növekedett; végre szétvált a sötét boltozat és a hasadékon keresztül hirtelen napfény áradt. Nemsokára kivilágosodott az egész magaslat, a sok megrettent emberarcz és a keresztek.

A nazaréthinek a mellére hanyatlott a feje, halványan, mintha viaszkból való volna. A szeme lecsukódott, az ajka megkékült.

— Meghalt! suttogta Anthea.

— Meghalt! ismételte Cinna . . .

E pillanatban a centurio megérintette lándzsája hegyével a keresztre feszitettnek az oldalát. Különös; a világosság beállta és e halottnak látása megnyugtatni látszott a tömeget. Most mind közelebb lopództak, különösen, hogy a katonák már nem akadályozták meg őket ebben. A népből ujra hallatszottak hangok:

— Jer le a keresztről! Jer le!

Anthea még egyszer ránézett e halvány, lehajlott főre, majd halkan, mintegy önmagához szólt:

— Feltámad-e majd?

A halál láttára, amely rányomta kék bélyegét a kereszten függőnek szemére és ajkára; e moz-

dulatlan test láttára, mely mindinkább lefelé hajlott az élettelenség terhétől, a hangja remegett a kétségbeesett megadástól.

Nem kisebb kétségbeesés marczangolta Cinna lelkét is. Ő sem hitt a nazaréthinek feltámadásában, de meg volt győződve róla, hogy ha élne, csak ő tehette volna ujra egészségessé Antheát, akár jó, akár gonosz hatalmánál fogva.

Ezalatt mind gyakrabban szólaltak meg a hangok körösközül.

— Jer le a keresztről! Jer le!

— Jer le! ismételte Cinna is, kétségbeeséssel a lelkében. Gyógyitsd meg őt nekem s aztán vedd az én lelkemet!

A lég mindjobban kiderült. A magaslatok még ködbe voltak burkolva, de a fensik és a város felett már teljesen felhőtlen volt az ég. Antonius tornya fénylett a napban, csillogóan, mint egy második nap. A levegő friss volt és tele volt röpködő fecskékkel.

Cinna megadta a parancsot az indulásra.

Délután volt. A házuk közelében Anthea hirtelen szólt:

— Hekâte ma nem jött el.

Cinna is ugyanerre gondolt.

VIII.

A kisértet másnap sem jelent meg. A beteg szokatlanul vidám volt, mert Caesareából átjött Timon is, aki aggódva leánya állapota miatt és

megrémitve Cinna leveleitől, néhány nap előtt elhagyta Alexandriát, hogy mégegyszer megölelhesse gyermekét, mielőtt az meghal. Cinna szivén ujra kopogtatni kezdett a remény, mintha bebocsájtatást akarna kérni. De nem mert ajtót nyitni ennek a vendégnek. A rémlátásokban, amelyek megölni igyekeztek Antheát, máskor is állott be szünet, persze sohasem két napos, de egy napos volt ugy Alexandriában, mint a sivatagban is.

A mostani szünetet Cinna Timon érkezésének tudta be és a keresztre feszités által nyert lelki benyomásoknak, amelyekkel annyira megtelt a betegnek kedélye, hogy még az apjával sem tudott egyébről beszélni. Timon feszült figyelemmel hallgatta őt, nem mondott ellent, csak elmélkedett és gondosan tudakolta a nazaréthi tanainak a részleteit, amelyekről Anthea különben csak annyit tudott, amennyit a helytartó elmondott.

Egészben véve pedig kissé egészségesebbnek és megerősödöttnek érezte magát, és a mikor a déli óra elmult, valóságos életöröm csillogott a szemében. Ismételten szerencsés napnak mondta a mait és megkérte a férjét, hogy huzza ezt alá.

Valójában pedig szomoru és komor volt ez a nap. Reggel óta az alacsonyan függő, egyformán szétterjedt felhőkből eső permetezett, előbb sürübben, majd finoman és szuróan. Csak este felé derült ki az ég és a nap nagy, tüzes korongja kitekintett a ködökből, biboros, aranyos fényt vetett a felhőkre, a szürke sziklákra, a porticus

fehér márványára és mérhetetlen csillogásban ereszkedett le a Középtenger felé.

Másnap csudás idő volt. A nap nagy meleget igért, de a reggel friss volt, az ég felhőtlen és a földre olyan árja borult a kékségnek, hogy minden tárgy kéknek látszott. Anthea elvitette magát a kedvencz pisztácziája alá, hogy a magaslatról, amelyen a fa állott, a derülten kék távolság látásában gyönyörködhessék. Cinna meg Timon egyetlen lépéssel sem távoztak a lecticától és gondosan figyelték a betegnek arczát.

Látni lehetett abban a várakozás nyugtalanságát, de már nem azt a halálos rémületet, amely máskor, a dél közeledtével elfogta. A szemében élénkebb fény csillogott és az orczáján gyönge pir fakadt. Cinna most már arra is gondolt néha, hogy Anthea még meg is gyógyulhat és ennél a gondolatnál megkapta a vágy, hogy a földre boruljon, zokogjon az örömtől és dicsőitse az isteneket, de nemsokára ujra elfogta a félelem, hogy ez talán csak utolsó lobbanása a kialvóban levő mécsesnek.

Hogy reményében megerősödhessék, Timonra nézett időnkint, de őt is hasonló gondolatok foglalkoztathatták, mert elkerülte, hogy rátekintsen. Egyikök sem figyelmeztetett arra, hogy közeleg a dél. De Cinna mindig az árnyékot nézte és dobogó szivvel látta, hogy az mind rövidebb.

És itt ültek elmerülve gondolataikba. Talán legkevésbé nyugtalan volt maga Anthea. Nyitott lecticájában feküdve, odatámasztva fejét a bibor

párnához, gyönyörrel szivta magába az illatos levegőt, amelyet a szellő nyugatról, a tenger felől hozott. De éppen a déli óra közeledtével ez a szellő elcsendesült. A meleg nagyobb lett; a naptól átmelegedett sziklafüvek és nárdusbokrok erős, kábitó illatot terjesztettek. A kökörcsineken csillogó lepkék ringatództak. A sziklarepedésekből, a lecticával s a környezettel már megbarátkozott gyikok kibujtak és bizalmasan, de egyben óvatosan elsurrantak minden legkisebb mozdulatra. Az egész világ elmerülni látszott a fényteljes csöndben, a melegbe, az édes vidámságba és a szelid képbe, mely körülfogta a mindenséget.

Ebbe a verőfényes nyugalomba látszottak elmerülni Timon és Cinna is. A beteg lehunyta szemét, mintha gyönge álom fogná körül és nem szakitotta meg a csendet semmi, csak a sóhajok, melyek időnkint a kebléből felszálltak.

Időközben Cinna észrevette, hogy az árnyéka elvesztette hosszukás alakját és a lábánál van már.

Elérkezett a dél.

Anthea hirtelen felnyitotta a szemét és sajátságos hangon szólt:

— Cinna, add ide a kezed.

Ez felugrott és jéggé fagyott a szive vére. Itt van hát a szörnyü látományok órája.

— Látod, igy szólt, mint tömörülnek össze ott a légben a fénysugarak, hogy reszketnek, csillognak és közelednek mind jobban?

— Anthea, ne nézz oda! kiáltotta Cinna.

De, óh csuda! Anthea arczán nem látszott félelem. Az ajka megnyilt, a szeme mind jobban kitágult — és mérhetetlen öröm deritette fel.

— A fényoszlop mindinkább közeledik! szólt tovább. — Látom! Itt van, ez a nazaréthi!... Az ajka mosolyog.... Oh, te irgalmas!.... Átlyukgatott kezét ugy nyujtja felém, mint az anya... Cinna, ő egészséget, életet hoz nekem, megváltást, üdvösséget és hiv magához.

Cinna pedig nagyon elsápadt és szólt:

— Bár hova hiv is bennünket, *őt kövessük!*

* * *

Kis idő mulva, a másik oldal felől, a városhoz vezető sziklauton Pontius Pilatus jött. Mielőtt még egészen közel ért volna, arczán látni lehetett, hogy ujságot hoz, melyet, mint értelmes ember, a könnyen hivő oktalan néptömeg sajátságos meséjének tart. Már messziről kiáltani kezdte, letörülve homlokáról a verejtéket:

— Képzeljétek, mit fecseg már megint ez az oktalan nép; azt mondja: feltámadott.

OSZK

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

HONVÁGY.

OSZK

A Panama közelében levő aspinwalli világitótoronynak őre egy nap nyomtalanul eltünt. Nagy vihar idején történt ez, azt sejtették tehát, hogy a szerencsétlen ember nagyon is közel jutott a sziklás szigetecske partjához, amelyen a világitótorony állott; egyik magasra felcsapó hullám elragadta talán, magával vitte. Miután a kicsiny csónakot, mely a sziklás öbölben szokott kikötve lenni, másnap meglelték, ez is igazolni látszott a feltevés helyes voltát. Ily módon lett üresedéses a világitótoronyőri állás és annál is inkább sietve kellett ez állást ujra betölteni, mivel a világitótoronynak nagy szerep jutott nemcsak a helyi forgalomban, de a New-York és Panama közt közlekedő gőzhajójáratokra nézve is. A számos homokzátonyt és szirtet a moszkitók raja valósággal elsötétiti és már nappal is nagyon nehéz eljutni mellettök. Éjjel az átjárás a naptól átmelegedett e vizekben valósággal lehetetlenné válik. Ilyenkor a világitótorony az egyetlen utmutatója a számos hajónak. A toronyőrnek a megszerzése az Egyesült-Államok Panamában székelő konzuljának volt a feladata és ez nem volt éppen könnyü, ha figyelembe veszszük, hogy már tizenkét órán belől a helyettesnek meg kel-

lett lennie. Azonkivül ehhez feltétlenül megbízható ember kellett, nem mindenki felelhetett meg tehát; a legrosszabb a dologban az volt, hogy egyáltalán nem pályázott még senki. A világitótoronyban nagyon nehéz az élet, és csak kevéssé felel meg a délvidékieknek, kik jobban szeretik a henyélést, a semmittevést. Az őr ugy él ott, mint a fogoly. Kivéve a vasárnapot, egyetlen pillanatra sem szabad elhagynia kicsiny sziklaszigetét. Az aspinwalli dereglye egyszer napjában ellátja a szükséges élelmiszerrel és friss vizzel, mire a dereglyés hamarosan ujra eltávozik és az őr az egyholdas szigetecskén egyes egyedül marad.

Az őr a világitótoronyban lakik, amelyet rendben kell tartania. Nappal jelt ád a légsulymérőt illetőleg különféle zászlócska kifüggesztésével és este meggyujtja a lámpást. Magában véve ez nem lenne éppen nagy dolog, ha nem járna vele az a körülmény, hogy az őrnek négyszáz, egymástól meglehetősen elválasztott lépcsőfokát kell megmásznia egy csigalépcsőnek, ha fel akar jutni a torony csucsába és ezt az utat ismételten meg kell tennie minden nap. Klastromélet, jobban mondva, remete-élet ez.

Ne csudáljuk hát, ha Mr. Isaak Folcombridge nagy zavarban volt, hogy leljen állandó és megfelelő helyettest az elköltözött állására és megérthetjük az örömét is, amikor még aznap egész váratlanul jelentkezett egy pályázó. Öreg ember volt az, közel hetvenéves, de erőteljes és egyenes,

a katona tartásával és mozdulataival. A haja hófehér volt, az arczát kreolszinüre barnitotta a nap, de a kék szeme után itélve, nem volt délvidéki. Az arczán barázdát vont a bánat és szomoruság, de a kifejezése becsületes volt. Folcombridgenek első tekintetre megtetszett. Már csak arról volt hát szó, hogy közelebbről megismerje, e végből a következő párbeszéd folyt köztök:

— Milyen nemzetségből való?

— Lengyel vagyok.

— Mi volt eddig a foglalkozása?

— Hányódtam-vetődtem.

— A világitótorony őrének helyben kell maradnia!

— Nyugalomra van szükségem.

— Szolgált már valamerre? Vannak bizonyitványai arra nézve, hogy valamikor hasznára volt az államnak?

Az öreg ember a kabátja zsebéből kivett egy kifakult selyemdarabot, amely zászlórongyhoz hasonlitott, széthajtotta azt és szólt:

— Itt vannak a bizonyitványaim. Ezt az érdemkeresztet 1830-ban kaptam. Ezt a másodikat, a spanyolt, a karlista háboruban; a harmadik a franczia légió keresztje, egy negyediket Magyarországon szereztem. Azután harczoltam még az Egyesült-Államokban a délvidékiek ellen, ott nem adnak keresztet, ime hát ez a papiros.

Folcombridge elvette a papiroslapot és olvasott:

— Hm! Skawinski? Igy hivják hát? Hm! Sajátkezüleg elhóditott két zászlót az ökölharczban! Derék katona volt!

— Tudok majd lelkiismeretes világitótoronyőr is lenni.

— Napjában többször meg kell mászni a tornyot. Egészségesek a lábai?

— Gyalog vándoroltam New-Yorkból Kaliforniába!

— *All right!* Érti a tengeri szolgálatot?

— Három évig szolgáltam a czethalászoknál.

— Ugy látom, mindent megpróbált.

— Csak a nyugalmat nem leltem meg sehol.

— Miért?

— Ez volt a végzetem.

— Am a toronyőri állásra mégis kissé öregnek tartom

— Uram, — szólt az ajánlkozó meghatottsággal, — sokat hányódtam és nagyon fáradt vagyok. Láthatja, hogy sok mindennel megpróbálkoztam. Ez az üresedésben levő állás egyike azoknak, amelyekre leginkább vágytam. Öreg vagyok és pihenni szeretnék. Szeretném, ha azt mondhatnám magamnak: itt megmaradhatsz, ez a rév, amelyben horgonyt vethetsz. Oh, uram! Ez csak öntől függ. Ilyen állás talán soha sem kinálkozik többé a számomra. Milyen szerencse, hogy éppen Panamában voltam! Könyörögve kérem. Isten ugy segéljen, olyan vagyok, mint a hajó, melynek, ha el nem érheti a kikötőt, el kell pusztulnia. Ha boldoggá akar tenni egy öreg

embert! Esküszöm, hogy becsületes ember vagyok, de a hányattatással beteltem!

Az öreg ember kék szemében olyan forró könyörgés látszott, hogy Folcombridge, akinek derék, jó szive volt, nagyon meg volt hatva.

— Nos, jól van, — szólt aztán. — Az állás a magáé; mostantól fogva világitótoronyőr.

Leirhatatlan öröm ragyogta be az öregnek arczát.

— Ezer köszönet!

— Megkezdheti még ma a szolgálatát?

— Igenis.

— *Good bye!* De még egy szót. Tudja, hogy a legkisebb mulasztás a szolgálatban, annak elvesztésével jár?

— *All right!*

Még ugyanaz nap este — a nap korongja belemerült a tenger árjába és a sugárzó nappalt, szinte szürkület nélkül, az éj követte — az uj toronyőr már ott volt a helyén, mert a világitótorony, mint rendesen, most is fénysugarakat lövelt a vizre. Az éj nyugodt volt és nesztelen, valósággal tropikus, tele szőve világos ködděl, mely a hold körül szivárványszinü udvart képezett, lágyan elmosódó széllel. Csak a tenger volt nyugtalan, mert közeledett a dagály.

Skawinski ott állt az erkélyen, a hatalmas tüzek mellett és alulról nézve, csak kicsiny fekete pontnak látszott. Összeszedni igyekezett gondolatait és szemügyre venni uj helyzetét. De sokkal erősebb nyomás nehezedett rajta, semhogy

rendszeresen gondolkozhatott volna. Úgy érezte magát, mint a hajszolt vad, mely hosszú vadászat után, megközelithetetlen sziklán lel menedéket. Igy érkezett el számára is a nyugalom ideje. A biztonság érzete ismeretlen gyönyörrel töltötte el a lelkét. Tényleg védve van e magányos sziklán a bolyongás, a balvégzet, a szerencsétlenség ellen? Nem olyan-e ő is, mint a hajó, amelynek árboczát eltörte, vitorláit széttépte a vihar; mely a magasból lebukik a mélybe, a hullámok megkorbácsolják, elfödik és mégis eléri a mentő révet?

Elgondolva a végtelen nyugalmat, mely ezután vár rá, elvonultatta képzeletében élete viharainak emlékeit. Élményeinek egy részét elmondta a konzulnak, de a legtöbbre nem került sor. Akárhányszor kisérlette is meg, hogy tanyát üssön, saját tüzhelyet alapitson, mindig üldözte a szerencsétlenség és vesztébe sodorta. Mialatt itt állott a torony erkélyén és nézte a megvilágitott hullámokat, feltárultak előtte multjának képei.

Négy világrészben harczolt és szerte bolyongva, minden hivatással megpróbálkozott. Becsületes volt és dolgos és igy nem egy garast takaritott meg, de minden vilószinüségnek és óvatosságnak ellenére, ujra elvesztette. Aranyásó volt Ausztráliában, Afrikában gyémántot repesztett és Nyugot-Indiában mint vadász állott az állam szolgálatában. Amikor annak idején farmot alapitott Ausztráliában, a szárazság semmivé tette

azt. Kereskedni kezdett a vad törzsekkel, kik Brazilia belsejében laknak. Dereglyéje összetört az Amazon folyón, ő maga védtelenül és félig mezitelenül bolyongott hetekig az erdőben, vad gyümölcscsel táplálkozott és szünetlenül ki volt téve a veszedelemnek, hogy a ragadozó állatok széttépik. Helenában, Arkanzasban, kovácsműhelyt nyitott; a tűz, mely az egész helységet elpusztitotta, elpusztitotta azt is. A Rocky-Mountainokban indiánusok hatalmába került és csak mint egy csuda által, ugy menekült meg kanadai vadászok által. Matróz volt egy hajón, mely Bahia és Bordeaux között járt; egy másodikon czethalász volt; mind a két hajó elpusztult. Szivargyára volt Havannában és mialatt nagy betegen feküdt, a társa meglopta. Végre eljutott Aspinwallba és itt véget érnek majd a szenvedései. Mi baj érhetné e kicsiny sziklaszigeten, ki bánthatná? Sem tüz, sem viz, sem az emberek!

Az emberekről Skawinski különben sem szerzett rossz tapasztalatokat. Sokkal több jó emberrel találkozott, mint roszszal. Csak az elemek üldözték. Azok, akik ismerték, azt mondták, hogy nincs szerencséje és ezzel megmondtak mindent. Végül önönmagának is rögeszméjévé vált, hogy egy szörnyen boszuló kéz üldözi szárazon és vizen. De erről nem szeretett beszélni. Csak néha, ha megkérdezték, hogy ki keze lehet az, titokzatosan mutatott a sarkcsillagra és mondta, hogy ott kell azt keresni. Tényleg oly állandóak voltak balsikerei, hogy szinte érthetetleneknek

látszottak, nem csuda hát, ha azt, akit értek, majdnem megfosztották az eszétől.

De különben oly türelmes volt, mint egy indiánus és meg volt benne az a nagy, szivós ellentállási erő, mely a derék, becsületes érzésben fakad. Magyarországon annak idején nagyon sok lándzsadöfést kapott, mert nem akarta megragadni a menekülésnek a módját, hogy kegyelmet kérjen. Épp oly kevéssé adta meg magát a szerencsétlenségnek. Szorgalmasan, mint a hangya, igyekezett felfelé kapaszkodni a hegyen. Kilenczvenkilenczszer visszalökve, nyugodtan megkisérlette századszor is. A maga nemében igen sajátságos különcz volt. Ennek az öreg katonának, kit a sok szerencsétlenség megedzett, a sors sok megpróbáltatásban részesitett és levert, valóságos gyermekszive volt. Kubában, egyik járvány idején, csak azért betegedett meg, mert jelentékeny chinin készletét mind oda adta a betegeknek és csak egy grammot tartott meg magának.

Az is különös volt, hogy az oly számos csalódás után, tele volt bizalommal és reménynyel, hogy minden még jóra fordul majd. Különösen éltette a tél és mindig valamely jelentős esemény várakozásában találta. Türelmetlenül várta az eseményt és ezen élősködött nem egy esztendeig. De a tél egymást követte és Skawinski csak annyit ért el, hogy megszürkült a haja. Végre megöregedett és lassan-lassan elvesztette erélyét. Türelmessége lassankint megadássá vált. Az egykori nyugodtság lágyszivüségre változott

és ez az edzett harczos minden adott alkalommal közel volt hozzá, hogy könyekre fakadjon.

Ezenfelől időnként elfogta a honvágy, melyet gyakran a legjelentéktelenebb esemény idézett elő. Elég volt ahhoz egy fecskének, egy szürke madárnak a látása, mely a verébre emlékeztette, a hó a hegyeken, egy hang, mely az egykor hallott dalt juttatta eszébe. Végül már csak egy gondolatot ismert — vágyat a nyugalomra. Ez az egy gondolat oly teljesen uralkodott rajta, hogy minden óhajtása és reménye elnémult mellette. Örökös vándor létére nem tudott boldogitóbbat elképzelni, mint a földnek egy zugát, amelyben megadatik neki, hogy csendesen és nyugodtan megmaradhasson élete végéig. Talán éppen azért, mert a sajátságos végzet oly szünetlenül hányta-vetette szárazon és vizen egyaránt, hogy még lélekzethez sem birt jutni, képzelte a legnagyobb földi boldogságnak az egy helyben való pihenést.

Mintha bizony neki még csak az ilyen szerény kivánság is elérhető lett volna!

De megszokva a csalódást, ugy álmodta meg ezt a boldogságot, mint ahogy az elérhetetlenről álmodozunk. Remélni már nem mert. Ekkor tizenkét órán belől oly állás hullt az ölébe, amely minden állás közül a világon egyenesen az ő számára látszott teremtve lenni. Nem lehet hát csudálkozni, hogy este, amikor a világitótüzet meggyujtotta, még nagyon zavart volt és saját magától kérdezte, igaz-e mindez és alig

mert rá igennel felelni. Amellett a valóság megdönthetetlen bizonyitékokkal állt előtte és teltek az órák, mialatt itt állott az erkélyen. Körül nézett és magába szivta a bizonyosságot. És mintha a tengert is csak ma látná életében először.

Elhangzott az éjfél Aspinwall tornyairól, és még mindig nem gondolt arra, hogy elhagyja a szellős magaslatot. A tenger ott hullámzott a lába alatt. A tüz óriási fénykört vetett a vizre. Tul rajta, messzire tévelygett az aggastyán szeme, ki az éjjeli, titokzatosan sötét távolba. De az a távolság mintha sietne a fény felé. Hosszu, fodros hullámok gördültek a sötétségből feléje és zugva csapódtak a sziget partjához, mialatt a habzó tajték rózsaszinüen csillogott a fényben. A dagály mindjobban közeledett és lemosta a homokos felületeket. Az oczeán titokzatos beszéde mind hatalmasabban, mind hangosabban volt hallható, majd az ágyu dörejéhez, majd az őserdő zugásához, majd ezer hangu emberi beszédhez volt hasonló. Rövid hallgatás következett, utána sóhajtás, nyöszörgés és megint haragos kitörések. Azután a szél elhajtotta a ködöket; hozott fekete, szakgatott felhőket, melyek eltakarták a holdat. Nyugatról erősen, mind erősebben fujt a szél. A hullámok mind dühösebben csapkodták a világitó torony falát, a távolból vihar közeledett. A sötéten mozgó felületen nehány zöld fénypont csillant fel a hajók árboczán. A zöld pontok majd magasan látszottak,

majd ujra lenn, hol jobb, hol bal felé hajoltak. Ekkor az öreg ember végre bement a szobájába. A vihar kitört. Ott künn, ama hajókon az emberek harczolnak az éjjel, sötétséggel és hullámokkal; e kicsiny szobában csend és nyugalom honolt. Még a vihar csapkodása is csak gyengén hangzott a világitó torony vastag falán keresztül és a toronyóra egyhangu ketyegése álomba ringatta a fáradt aggastyánt.

II.

Teltek az órák, napok és hetek. A matrózok annak a hitnek hódolnak, hogy néha sötét éjjel, a vadul háborgó tengeren, valaki a nevökön szólitja őket. Ha a tengernek végtelensége okozza ezt a képzelődést, akkor könnyen lehetséges, hogy az ember, ha megöregedett, a sokkal sötétebb és titokzatosabb végtelenségből hallja a hangot, amely hivja; és minél inkább megöregedett és elfárasztotta az élet, annál szivesebben hallja ezt a hivást. Hogy ezt meghallhassa, nagy csendnek kell lennie. Azonkivül az öreg ember különösen szeret elvonulni, ami a sir csöndjét sejteti vele.

A világitó torony valósággal sirja volt már Skawinskinek. Egyhangubban mint itt, e csendes helyen, már seholsem telhetik valakinek az élete. Ha valamely fiatal ember vállalkoznék az ilyen feladatra, bizonyos, hogy hamar elmenekülne innen. A toronyőr azért hát rendesen öreg, komor,

zárkózott ember. Ha a véletlen ugy akarja, hogy ott hagyja állását és megint az emberek közé kerül, akkor ugy jár-kel köztök, mintha nehéz álomból ébredt volna. A világitótornyon hiján van az ember mindamaz apró benyomásoknak, a melyek mérvadók a mindennapi életben. Minden, amivel az őrnek dolga van, valósággal óriási és hiján van a zárt, korlátolt körvonalaknak. Az ég végtelen, épp oly végtelen a tenger, és e határtalan világokon belől oly magános a lélek!

Nem élet ez, csak örökös álmodozás és ebből az álomból nem ébreszti fel az őrt semmi, még a foglalkozása sem. Egyik nap hasonlit a másikhoz, mint egyik vizcsepp a másikhoz és legfeljebb a változó időjárás adja meg a változatosságot.

És Skawinski mégis oly boldog volt, mint életében még soha. Napfelkeltekor már elhagyta fekhelyét, valamicskét evett, megtisztogatta a lámpa lencséit, azután elfoglalta helyét az erkélyen és elmerült a tenger végtelenségének nézésébe, amelynek képével a szeme sohasem tudott betelni. Az óriási, sötétkék felületen rendesen nagyon sok kifeszitett vitorla látszott, melyek oly erősen csillogtak a napban, hogy a nagy fény miatt az embernek be kellett hunynia a szemét; gyakran a hajók felhasználták a pásztaszelet és hosszu sorban vonultak el egymás mögött, a sirályok hosszu lánczaként. A vörös hordók, amelyek az utat megjelölték, gyöngén ringatództak a hullámokon. A vitorlák közt nap-nap mellett

déltájt, hatalmas, szürkés fekete füstoszlop emelkedett. A gőzhajó füstje volt, mely az áru- és személyszállitást végezte New-York és Aspinwall között. Az erkély másik oldaláról az öreg ember Aspinwallt látta és annak élénk kikötőjét, a számtalan hajóknak és csolnakoknak árboczerdejét. Kissé távolabb a várost fehér házaival és tornyaival. A világitótorony magasságából a házak olyanok voltak mint a sirályfészkek, a csolnakok, mint a bogarak és az emberek apró pontokhoz hasonlóan mozogtak a fő-utcza fehér kövein. Reggel a könnyü szellő elhozott kelet felől egyes hangokat, leginkább a gőzsip éles füttyét. Am délben feltétlen volt a csend. A kikötőben megszünt a forgalom, a sirályok elbujtak a sziklahasadékokban, a hullámok elcsendesedtek s alig mozogtak és a szárazföld és viz fölé nesztelen, zavartalan nyugalom borult egy perczre. A sárga fövényes földdarabok, melyeket szabadon hagyott az apály, aranyhoz hasonlóan fénylettek a széles vizek között és a fénylő felülettől élesen elvált a világitótorony.

Egész árja hullt le az égből a napsugaraknak és beragyogták a vizet, fövényt és sziklákat. Ilyenkor az aggastyánt is elfogta a kimondhatatlanul édes bátyadtság. Érezte, hogy pompás nyugalmat élvez és ha elgondolta, hogy ez maradandó, akkor már igazán nem volt kivánni valója. Valósággal kéjelgett a boldogságban, de mert benne van az ember természetében, hogy nagyon hamar megszokja a jót, lassankint ő is

visszanyerte a hitet és bizalmat és elgondolta: Ha már az emberek is gondoskodnak rokkantjaik sorsáról és házakat épitenek nekik, hát a jó Isten hogy ne adott volna már végre biztos fészket az ő rokkantjának?

Telt az idő és mindjobban megerősitette őt bizalmában. Az aggastyán valósággal beleolvadt már sziklaszigetébe, világitótornyába és a magányba. Megbarátkozott a sirályokkal is, amelyek a sziklában fészkeltek és este a torony körül röpködtek. Az öreg ember ételének maradékját elszórta a madaraknak és ezek idővel oly bizalmasakká lettek, hogy a mint meglátták, egész serege a fehér sirályoknak repkedett körülte és ő olyan volt köztök mint a parancsolójok.

Apály idején bejárta a fövényes partot, szedett izletes teknőczöket és tarka gyöngyszinü kagylókat, amelyeket a hullámok vetettek a partra. Holdvilágos éjeken fogott magának halat, amelyek tömegesen uszkáltak a part mellett. Már egész szivével szerette ezt a kicsiny, kopár sziklaszigetet.

Ám ha magánosak voltak is e sziklák, másrészt nem egy váratlan szép látványban volt itt része. Délben, ha teljesen áttetsző volt a légkör, át lehetett tekinteni az egész földszorost, telve a legdusabb tenyészettel le a Csöndes tengerig. Az öreg embernek ugy tetszett, mintha egyetlen óriás kertet látna. A kókusz- és pálmafák hatalmas virágbokrétáknak látszottak Aspinwall házai mögött. Kissé távolabb Aspinwall és Panama közt

óriási erdő terült el, mely fölött reggel és este vörös ködben szálltak fel a párák ; valóságos őserdő volt ez, melynek talaját álló viz födte, beszőtte a sok tropikus inda ; melyben viharhoz hosonlóan zugtak az orchidea, gummi és tejfák levelei. Távcsövén keresztül az öreg ember nem csak a banánfa leveleit ismerhette meg, de látta a majom-csordákat is, a marabukat és egész tömegét a papagájoknak, melyek szines felhőhöz hasonlóan váltak el az erdő zöldjétől.

Skawinski nagyon jól ismerte az ilyen erdőket, hiszen hajótörése után az Amazon folyón, heteken át bolyongott az ehhez hasonló zöld rengetegben. Jól tudta, mily halálos veszedelmet rejt ez a mosolygó, csudás felület. Szemébe nézett ő a halálos veszedelmeknek, közelből hallotta a jaguárok és más ragadozók üvöltését; látta az óriáskigyókat, melyek indákhoz hasonlóan kapaszkodtak a faágakba, ismerte ama csendes erdei tavakat, melyek tele vannak zsibbasztó rájával és a melyekben krokodilusok tanyáznak. Tudta, milyen igában él a szerencsétlen ember ebben a vadonban, ahol egyes levél tizszerte nagyobb nála és örökké résen kell lennie a vérszomjas moszkitok raja, a vérszopók és falánk óriás pókok ellen.

Mindezt ő maga tapasztalta, megtanulta és elszenvedte, annál nagyobb megelégedésére volt hát, hogy biztos menhelyéről csudálhatta a szépségeket és gondolhatott a kiállott borzalmakra. Tornya megvédte minden gonosz ellen. Nem is

hagyta el, csak nagy időközökben, egyik másik vasárnap reggelen. Olyankor felvette sötétvörös, ezüstgombos toronyőri egyenruháját, feltüzte különféle érdemjeleit és büszkén hátravetette hófehér fejét, a mikor a templomból jövet hallotta, mint mondják egymásnak a kreolok: «Igazán tisztességes toronyőrünk van és nem istentagadó, még ha yankee is.» Alig volt vége a misének, már visszatért szigetecskéjére és boldog volt, mert még mindig nem bizott a szilárd talajban a talpa alatt.

Vasárnaponkint egy spanyol ujságot is olvasott, melyet a városban vett, vagy a New-York Heraldot, amelyet a konzulátuson kért kölcsön és szorgosan kereste az európai hireket. Szegény, drága sziv! E távoli őrségen, a földteke másik oldalán, még mindig melegen vert a hazáért.

Gyakran megtörtént az is, hogy lejött a toronyból, hogy Johnnal, a csolnakossal, aki mindennap elhozta neki a szükségeseket, beszélgessen néhány szót. De lassan-lassan mindjobban magába vonult. Nem ment többé a városba, nem olvasott ujságot és nem is politizált többé Johnnal. Hetek multak, anélkül, hegy emberekkel érintkezett volna. Csak az esténkint, a legnagyobb rendszerességgel felcsillanó világosság a toronyban és az élelmi szerek eltünése a partról árulták el, hogy az öreg ember él. Minden jel arra vallott, hogy a külvilág teljesen közömbössé lett rá nézve.

Még a honvágya is megadásra változott. Végül ez a szigetecske volt egész világa. Megbarátkozott

a gondolattal, hogy itt akar élni és meg is halni; ami ezen kivül volt, azt lassankint elfelejtette. Mellékesen még megtelt misticzismussal. Szelid, kék szeme olyanra vált, mint a gyermeké, és kérdőleg nézett a távolba. Ez örökös magányban, ez egyhangu és mégis oly nagyszerü környezetben az aggastyán elvesztette a saját énjének a tudatát, megszünt a maga személyében létezni és beleolvadt abba, ami a világát képezte.

Nem volt ez meggondolás eredménye; öntudatlanul kapta meg, és végül az ég, a viz, a sziklasziget, az őrtorony, az apály és dagály, a csillogó vitorlák és a repdeső sirályok egyetlen nagy egységgé lettek neki, egyetlen hatalmas, titokzatos lélekké; ő maga teljesen elmerült, e mistériumokban érezte a szellemet, mely él és elcsendesit minden vihart. Elmerült ebben, elringatta magát és — feledett.

Saját énjének e megtagadásában, e tompa érzések közepette, e félálomban oly végnélkül való pihenést lelt, hogy ez szinte hasonlitott a tetszhalálhoz.

III.

Ekkor következett hirtelen az ébredés.

Egy nap, amikor Skawinski a partra ment, hogy az élelmi szereket felhozza, egy csomagot lelt azok mellett. Neki volt szánva, Észak-Amerika bélyege volt rajta és tisztán olvasható volt a czim: «Skawinski, Esqu.»

Kiváncsi lett, felbontotta a csomagot és látta,

hogy könyvek vannak benne. Fogta az egyik kötetet, belenézett és visszatette, miközben a keze erősen reszketni kezdett. Pislogott a szemével, mintha nem látna jól — ugy érezte, hogy álmodik. Egy lengyel könyv! Mit jelentsen ez? Ki küldhette neki ezeket a könyveket? Az első pillanatban nem jutott eszébe, hogy nemsokára azután, hogy az állását elfoglalta, egy lengyel egylet alakulásáról olvasott a New-York Heraldban, amelynek rögtön tagja lett, lefizetvén havi bérének a felét. Az egylet hálásnak bizonyult és küldött neki néhány könyvet.

Ezt a természetes eseményt az öreg ember nem tudta az első perczben megérteni. Lengyel könyv Aspinwallban, az őrtoronyban; magánya közepette a távol időknek e meleg lehe — itt csuda történt! Most esett meg vele az, ami a hajóssal a csöndes éjjelen: egy drága, majdnem elfeledett hang szólitotta. Leült, behunyta a szemét és majdnem biztos volt benne, hogy ha ujra felnyitja, az álom eltünt.

De nem! Itt volt előtte a felbontott csomag, beragyogva a déli nap fényétől és legfelől a nyitott könyv. Amikor az öreg ember ujra a könyv után nyult, a mély csendben hallotta a szive dobogását. Bele nézett; verses könyv volt. Elolvasta a czimlapot és a szerző nevét. A nevet ismerte, tudta, hogy nagy költő; egyes dolgait olvasta a harminczas években Párisban. Később, amikor Algirban és Spanyolországban harczolt, beszéltek neki a földiei, a kikkel találko-

zott, a költőnek mindnagyobb sikereiről, de ő annyira megszokta a harczi mesterséget, hogy könyvbe bele se nézett többé. Negyvenkilencz éves korában Amerikába ment és kalandos élete közepette, amelyet folytatott, már alig találkozott lengyelekkel, de lengyel könyv éppenséggel soha sem került a kezébe.

Annál nagyobb buzgósággal és dobogó szivvel kezdett most benne lapozni. Az az érzése volt, mintha szikla-szigetecskéjén valami nagyon ünnepélyes dolog történnék. A végtelen nyugalomnak és csendnek volt ez a pillanata. Az aspinwalli órák délutáni öt órát jeleztek. Egyetlen felhő sem homályositotta el az ég tiszta kékjét és halkan repült át néhány sirály. A tenger mozdulatlanul terült el, a hullámok alig hallhatóan csapdosták a partot és szeliden szétfolytak az aranyos fövenyben. A távolból fénylettek Aspinwall fehér házai és tündököltek a remek pálmacsoportok. Valóban csend, ünnepélyesség és komolyság honolt körösközül.

Egyszerre csak felhangzott a csendben az öregnek reszkető szava, ki, hogy jobban megértse, hangosan olvasott:

«Litvánia, hazám, olyan vagy mint az egészség. Mennyire kell téged megbecsülni, csak az tudja, a ki elvesztett. Ma látom és leirom csudás voltodat és szépségedet, mert a szivem vágyik utánad.»

Az öregnek elakadt a hangja. A betük összefolytak. A keblében mintha elszabadult volna

valami, hasonlóan a hullámhoz és felfelé szállt a szivéből, hogy megfojtsa, hogy megtörje a hangját. Még egy percz, aztán erőt vett magán és olvasta tovább ama remek verseket, amelyek a honvágyat fejezik ki.

A mi meggyülemlett a kebelben, keresztül törte az akarat hatalma. Az öreg ember felkiáltott és a földre vetette magát. Hófehér haja elvegyült a tenger homokjával. Negyven év telt el azóta, hogy utoljára látta hazáját — Isten tudja, hány év óta nem hallotta anyanyelvét! És ekkor ez egyszerre eljő hozzá, a magánoshoz, a földgolyó másik oldalára, át a messze tengeren, oly bensőséggel és bizalmasan, oly melegen és szépen!

Zokogásában, mely egész testét megrázta, nem volt fájdalom, csak a hirtelen feltámadt szeretet, mely mellett semmivé lett minden egyéb! E végtelen könyekkel egyszerüen bocsánatért könyörgött a szeretetthez, a majdnem elfeledetthez, amiért igy megöregedve, igy eltemetkezve a magányba, még a honvágy is kihalni kezdett belőle. Es most egy csuda által visszatért az és ujra fakadt a szivében.

Teltek az órák és ő — itt feküdt és sirt. A sirályok rikácsolva keringtek a torony körül, mintha a nyugtalanság kergetné őket öreg barátjok miatt. Elérkezett az idő, amikor elszórni szokta nekik az étele maradékjait, ezért néhány madár le is szállt hozzá. Lassan-lassan mind több madár szállt le, csipkedték a csőrükkel és köny-

nyedén megmozgatták szárnyaikat. A szárnycsapkodás, mely körülvette, mind erősebb lett és végre eszméletre téritette. Könyei által megkönnyebbült; arcza nyugodt volt most és sugárzó szemének átszellemült volt a nézése. Szinte öntudatlanul elszórta minden ételét a madaraknak, melyek lármázva estek neki és ő maga ujra a könyv után nyult.

A nap már leszállt a kertek és Panama őserdeje fölött és lassan leereszkedett a földszoroson keresztül a másik tenger felé; de teljes fényben ragyogott még az Atlanti oczeán, a levegő tiszta volt és átlátszó; tovább olvasott tehát:

«Te pedig vidd el ezalatt elepedt lelkemet az erdős hegyekhez, a zöld rétekhez.»

Csak a futó szürkület mosta el a betüket a rehér lapon. Az öreg ember a sziklához támasztotta fejét és lehunyta szemét. Ekkor az Isten anyja a karjába vette a lelkét és elszállt vele ama mezőkhöz, amelyeket tarkára fest a virágzó vetés.

Hosszu, aranyvörös csikok terültek el a menyboltozaton, ezekkel szállt el a lélek a drága hon felé. Hallotta a fenyőerdők zúgását, a hazai források mormolását. Látott mindent, mint ahogy egykor látta és minden azt kérdezte tőle: Tudod-e még? Eszedbe jut ez, emlékszel erre — hisz megtestesülve látja maga előtt elterülni a réteket, mezőket, az erdőket és falvakat.

Este van! Ilyenkor a torony fénye rendesen megvilágitja a tenger sötétjét — de ő otthon

van a szülőfalujában. Az öreg feje lehanyatlott a mellére — álmodik. Gyorsan és közvetlenül vonulnak el képzeletében a mult képei. Nem látja szülőházát, a háboru eltörülte azt a föld színéről; nem látja sem apját, sem anyját — még gyermek volt, amikor meghaltak; de a szülőfalut ott látja maga előtt, mintha csak tegnap hagyta volna el; a kunyhók hosszu sorát, amelyeknek ablakaiban az apró gyertyák csillognak; a gátat, a malmot, a két tavat, amelyekben egész éjjel hallatszik a békák kórusa. Egykor egy éjjelen őrségen állott e szülőfalujában — most ez az elmult dolog lépett a jelenségek sorába. Mint ulánus katona áll az őrségen. A korcsma valósággal izzó szemekkel néz feléje a távolból; lárma, dobogás, ének és játék hangzik onnan az éj csendjében. Az ulánusok ezek, akik a sarkantyujokat pengetik, ő meg hogy unatkozik a lován.

Lassan telnek az órák, ekkor kialusznak a gyertyák, most, amennyire a szem ellát, áthatolhatatlan a köd — a rétekről száll fel az és egyenletes szürkeségbe burkolja az egész világot. Te azt hiszed, ez a tenger — nem, ezek a rétek. Mikor szólal meg a sötétségben a fürj, mikor élénkiti meg a madarak csicsergése a füzfabokrokat?

Mily nyugodt, hüvös éj, valóságos lengyel éj! Nem viharos, csak magától zug a távolban a fenyőerdő — mint a tenger hulláma. Nemsokára hajnalodik — a kakas már kukorékolja reggeli dalát. A kunyhók lassankint megélénkülnek és

a távol messzeségben hallani a darvak kiáltását. Az ulánus frissnek és megerősödöttnek érzi magát. Nem a holnapi csatáról beszéltek valamit? Hej! Oda ő is elmegy a többiekkel, harczi kiáltással és lengő lobogóval! Az ifju vér forró, ha hüs is az éj.

Hajnalodik és halványul az éj. A környezetből kiválnak az egyes részletek. A kutak nyikorognak, mint a tornyon a szélkakas. Mily szép a drága anyaföld a hajnal rózsás fényében! Te drága, te egyetlen!

Csitt! Hallga! A figyelmes őrszem hallja, hogy valaki közeledik. Valószinüleg őrváltás lesz.

Hirtelen az öreg ember szorosan maga mellett egy hangot hall:

— Halló, öreg, ébredjen fel, mi van vele?

Az öreg ember felnyitja a szemét és csudálkozva lát valakit maga mellett. Álmai, látományai még mindig küzdenek a valósággal. Végre öntudatra ébred. John áll előtte, a révfelügyelő.

— Mi baja, kérdi John, beteg?

— Nem.

— Nem gyujtotta meg a világitó fényt, el van bocsájtva a szolgálatból. A szt.-jeromi csolnak összetört a sekély vizekben. Szerencsére nem esett emberéletben kár, különben még a bíróságnak is lenne beleszólása. Jőjjön, szálljon a csolnakba, a többit majd megtudja a konzulátuson.

Az öreg ember elsápadt. Igaz; ez estén elfelejtette megvilágitani a tornyot.

Néhány nap mulva látták Skawinskit a New-Yorkba induló hajó fedélzetén. Állását elvesztette. Kezdetét vehette ujra a bolyongás. Mint a lehullott falevelet, ugy ragadta meg a vihar, hogy szárazon és vizeken keresztül hajtsa ide-oda. E néhány nap alatt nagyon megöregedett és meghajlott lett, csak a szemében látszott csudás fény. Életének további utjaira ereklye gyanánt hordta a keblén a könyvet, amelyet időnkint aggódva megtapogatott, mintha attól félne, hogy még ezt is elveszti.

A FORRÁSNÁL.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Tegnap még diák voltam és a *doctor philosophiae* diplomám még nem száradt meg — ez igaz. Nincs is állásom, sem vagyonom. Minden ingatlanomat egy meglehetősen rosszul megtartott kuria képezi, kerttel és néhány száz rubel évi jövedelemmel; teljesen megértem hát, hogy megtagadták tőlem Tola kezét — de ezek az emberek azonfölül még bántalmaztak is.

És miért? Mit tettem? Elmegyek, elviszem becsületes és hűséges szivemet, odakinálom s mondom: «Adják őt nekem és én jó fiok leszek és mindhalálig megőrzöm hálámat. Őt pedig a kezemen hordozom majd, szeretni és oltalmazni fogom.»

Beismerem, hogy mindezt nagyon ostoba arczczal, idegen hangon, hebegve és levegő után kapkodva mondtam el. De azt azért láthatták, hogy a lelkemből beszéltem és oly hatalmas érzés szólalt meg bennem, aminőt nem mindennap lehet a világban találni — ha tehát elhatároztátok is, hogy őt megtagadjátok tőlem, legalább is ugy kellett volna tennetek, mint az olyan embereknek, akiknek a szivében van szánalom, egy kevéske jóság. Miért bántalmaztatok?

Ti, állitólagos keresztyének, állitólagos idealisták, honnan tudhattátok, hogy mit teszek, amikor ilyen elutasitás után elmentem tőletek? Ki mondta meg nektek, hogy nem lövöm főbe magam; elsőbben: mert nélküle élni nem tudok; másodszor: mert nem birja el az agyam az ilyen ellentmondást abban, amit alapelvnek hirdetnek, és abban, amit a valódi életben cselekesznek; az ilyen farizeuskodást, az ilyen hazudozást? Miért nem sajnáltatok egy perczig sem? Ok nélkül még a magamforma embert sem szabad lábbal tiporni; hiszen még én értem is kár. Ha ti nem is, én talán mégis alkothatok még valamit a világon. Fiatal vagyok, szinte diák még, vagyontalan, állás nélkül való — jól van! De, lássátok, előttem a jövő — és Istenemre! nem értem, miért nem biztatok ebben a jövőben.

Azok a jéghideg arczok! Az a megvetéssel teli felháborodás! Még néhány nap előtt nem sejtettem, hogy ezek az emberek ilyenek is tudnának lenni: «Becsületes embernek tartottuk, de ön megcsalt bennünket, visszaélt a bizalmunkkal!» E szavakat vágták az arczomba, mintha vesszővel suhintottak volna rám. Néhány perczczel előbb oly melegen gratuláltak a diplomámhoz, mintha a saját fiok volnék — csak amikor sápadtan az izgatottságtól elmondtam nekik mi sarkalt a munkára, szünt meg a szivélyességök, némult el a mosoly, az arczok megmerevedtek, fagyos lehelet szállt felém és kitünt, hogy visszaéltem a bizalmokkal» . . .

Oly mértékben megaláztak, kigunyoltak és a porba tiportak, hogy egy ideig magam is azt hittem, valami gyalázatos dolgot követtem el és galádul megcsaltam őket.

De hogyan? Mit jelentsen ez? Közülünk ki ámitotta el a másikat és ki játszsza itt a nyomorult szerepét? Két eset van: vagy én elvesztettem az eszem, vagy abban a tényben, hogy valaki az egész szivével szeret és becsületesen kész odaadni az életét, lelkét, munkáját, semmi becstelenség sem rejlik. Ha tehát felháborodástok nem volt szinlelt, kettőnk közül ki a bolond?

Oh, és benned is csalódtam, benned, akire oly biztosan mertem volna számitani. Azt mondták nekem: «Meg vagyunk győződve róla, hogy a leányunk nem bátoritotta fel önt az ilyen lépésre». Ezt természetesen nem tagadtam. Akkor aztán behivták a «leányunk»-at. A kisasszony jól nevelt leány egész feneketlen passivitásával jött be és lesütött szemmel hebegte, mennyire nem tudja megérteni, hogy is juthattam erre a gondolatra.

Nem érted? Hallgass meg, Tola kisasszony!

Sohasem mondtad, hogy szeretsz, ez igaz. Nincs reverzálisom a te aláirásoddal és ha lenne sem mutatnám meg. Annyit ám mégis megmondok: van igazság, egy biróság valahol, valahol a felhők felett, vagy az ember lelkében és ez előtt a biróság előtt be kell ismerned: ezt az embert megcsaltam; ezt az embert megtagadtam; ezt az embert kiszolgáltattam a megaláztatásnak, a szerencsétlenségnek.

Nem volt bátorságod, nem volt szived? Nem tudom; de annyit tudok, hogy kegyetlenül elámitottál. Még szeretlek és nem akarnék rosszat mondani rólad, de lásd, ha egy ember megrontásáról, vagy annak megmentéséről van szó, akkor bátornak kell lenni; akkor az őszinteségnek és szerelemnek nagyobbnak kell lennie mint a félelemnek. Különben mi vagyunk okai annak, ha a nehezen felépitett ház gerendái összedőlnek a fejünk felett. Ez történt meg velem is. Egész jövőmet a szerelmedbe vetett vak hitemre épitettem és kitünt, hogy homokos talajra épitettem, mert a döntő pillanatban nem volt meg a bátorságod; amikor választanod kellett szülőid kedvetlensége és a magam szerencsétlensége közt, minden gondolkodás nélkül az én szerencsétlenségemet választottad!

Ha e hajótörésemben csak megmaradtál volna olyannak, aminőnek megálmodtalak, most könynyebbségem lenne s megmaradt volna a reményem és vigasztalásom. Nem tudod, hogy mindaz, amit néhány év alatt tettem, általad és érted történt? Tényleg barom módjára dolgoztam, nem aludtam, kitüntetéseket és diplomákat szereztem, neked éltem, érted lélekzettem, szünetlenül rád gondoltam. És most itt van előttem az üresség, a kietlenség, amelyben kutya módjára vonít a szomoruság. Semmim sem maradt.

Kiváncsi vagyok, gondolsz-e minderre csak egyszer is?

De a te okos szüleid bizonyára megmagyarázzák majd neked, hogy én csak amolyan diák vagyok és mindez csak az én ostoba exaltáltságom. Ami a diákot illeti, felkiálthatnék én is Shylockkal: «Nem vagyunk-e olyan emberek mint ti? Nem vérezünk ha megszurtok? Nem könyezünk ha megbánttok?» Az mindegy. Nem szabad megbántanunk senkit, bárki legyen is az. Exaltáltságom — akár ostoba az, akár sem — még senkit sem jogosit fel arra, hogy engem meggyötörjön. Jó, hogy ez a mi világunk, ez a nagy, lelketlen épület, mely ostobaságból, hazugságból és hizelkedésekből áll, szakadozik és meginog, mert nem lehet már tovább benne élni. Ráérek: anélkül, hogy tudnám minek, a bölcsészet tudora vagyok és bölcs módjára figyelem az emberek különféle körülményeit, amelyek hatását oly alaposan éreztették velem.

Nektek, az ugynevezett okos embereknek elég, ha üres frázist, rideg elnevezést leltek valamely dolog számára, de ha e dolog miatt valaki elveszti az életét, azzal éppenséggel sem törődtök. Exaltáltság! Mit törődöm én az elnevezéssel, ha az ügy az életembe kerül? Mit ér nekem a szótárotok? Amellett megtagadjátok a létjogosultságát mindannak, amit a ti tompa idegeitek nem tudnak átérezni. Ha vén állkapcsotokból kihull a fogatok, megszüntök hinni a fogfájásban. Szerintetek a csuz csakugyan nagyon komoly dolog; a csuz komoly fájdalmakat okoz, de a szerelem, az csak exaltáltság.

Ahányszor erre gondolok, mindig két embert érzek magamban: az egyik tanult diák, aki az uj idők nevében fejszével menne neki az emberek butaságának; a másik a mélyen sértett ember, aki szitkozódni és zokogni szeretne. Igy nem lehet tovább élni. Elég ebből az idealizmusból szavakban és az utilitarizmusból tettekben. Jő idő, amikor végre is az ember az alapelvekhez mérten viselkedik, vagy van hozzá bátorsága, hogy éppen olyan ironikus alapelveket valljon, aminők a tettei. Csak az Isten tudja hányszor hallottam Tola szüleitől, hogy a vagyon még nem ad boldogságot, hogy a jellem többet ér a gazdagságnál és hogy a tiszta lelkiismeret a legnagyobb kincset képezi. Ugy? Nos, nekem van némi jellemem, munkakedvem, tiszta lelkiismeretem, szerelmem és fiatalságom — és mégis, mégis mindenestől ajtót mutattak nekem; de ha ma félmilliót nyernék a lottón — holnap már szivesen látnának vejöknek. Holnap eljönne a papa, kitárná a két karját — s ez oly igaz, mint a hogy egy Isten van az égben.

Aki kereskedő akar lenni, annak legalább számolni kell tudnia, de ti, ti hiába vagytok józan emberek, még ehhez sem érttek. Ez a ti józanságtok, ez a ti egészséges eszetek elámit benneteket. Rosszul tudtok ti számolni! Hallottátok? Nem izgatottságomban mondom ezt és ez nem paradox állitás. A szerelem van és létezik, el kell hát ismernünk valódi értékét. Ha jönne valami zseniális mathematikus és pénzértékre

számitaná azt át, elvesztenétek a fejeteket e nagy gazdagság láttára. A szerelem épp oly pozitiv dolog, épp oly valódi és épp oly nélkülözhetetlen valami az életben, mint a pénz.

A számitás igen egyszerü: Az élet annyit ér, amennyi boldogság van benne; és nem óriási tőke-e, nem kimerithetetlen kincsesbányája-e a boldogságnak a szerelem? Ugyanez áll a fiatalságról és egészségről is. És az ilyen egyszerü dolgokat nem akarjátok megérteni. Ismétlem: nem tudtok számolni. Egy millió, az csak egy millió, egyetlen garassal sem több, sem kevesebb. De ti azt hiszitek, hogy a millió ezenkivül még annyit ér, mint minden más kincse az életnek együttvéve. E számolási hiba következtében a valótlan, mesterséges világban tévelyegtek, nem látjátok a dolgokat a maguk valódiságában és tévedtek az árban. Romantikusok vagytok, csakhogy romantikátok lapos, alacsony, mert tárgya a pénz és ezenfelől még káros is, mert megtöri és elrontja az életét nemcsak azoknak, akikhez semmi közötök, hanem még a saját gyermeketek életét is.

Tolának jó dolga lenne nálam; boldog volna. Ha pedig ez igy van, mit akartok még? Ne mondjátok azt, hogy ő magától is elutasitott volna. Ha nevelési módotokkal nem öltetek volna meg benne minden önállóságot, nem bénitottátok volna meg az akaratát, nem fosztottátok volna meg az őszinteségétől, bátorságától, nem ülnék itt egymagamban, mig a fejemet majd szét-

repeszti a fájdalom. Senki sem nézett a Tola szemébe oly mélyen, mint én, és senki sem tudja jobban, hogy érezne, milyen lenne, ha nem mérgeztétek volna meg a lelkét.

És most elvesztettem őt és vele sok olyan dolgot, amelyekre szükségünk van az életben és amelyek nélkül meghalunk. Oh, ti, kik nem lettetek a szülőim és te, elvesztett feleségem! Néha ugy tetszik, hogy nem is gondoltok arra, mit tettetek, különben értem kellene küldenetek. Lehetetlen, hogy éppenséggel ne sajnáljatok.

— — — — — — — — — — —

Mit ér mind e panasz? Az igazság az én részemen van. Mindaz, amit leirtam, szórólszóra igaz, de ezt az igazságot Tola nem adja meg nekem.

És éppen itt az örvény — mert nem tudom megérteni, lehetséges-e, hogy a jog és igazság semmire sem jó. Nekem semmit, éppen semmit sem használnak. Azt mondják, hogy a világ ugy van épitve, mint az emberi elme. Honnan tehát ez az ellentmondás? De ha másként van, akkor örökké kell hordanunk fájdalmunkat. Nem tudok tovább irni.

* * *

Hosszu idő után nyulok ismét a tollhoz. Szóljon a való a maga érdekében, én csak egyszerüen és hiven leirom mindazt, ami történt. A megoldás csak az események hosszu sora után következett, ugy irom hát le azokat, mint ahogy

történtek, mielőtt magam is rákerültem a valódi okra.

Ama vereségem utáni reggelen a Tola apja eljött hozzám. Valósággal kővé meredtem, amikor megláttam. Volt percz, amikor a gondolatok mind kiszálltak a fejemből, mint ahogy a madarak serege elrepül a fáról. Azt hiszem a halál pillanatában van hasonló érzésünk. De az arcza vidám volt és nyugodt és már az ajtóban kezdett beszélni, felém nyujtva mind a két kezét.

— Nos, ugy-e, rossz volt az éjszakánk? El tudom képzelni, hiszen én is csak voltam valamikor fiatal.

Nem feleltem; szinte egyetlen szavát sem értettem. Nem hittem el, hogy magam előtt látom. De ő ezalatt megrázta a kezem és arra kényszeritett, hogy leüljek; aztán szembe ült velem és szólt:

— Vegyen erőt magán, legyen nyugodt és beszéljünk jóbarátokként egymással. Azt hiszi, drágám, csak maga nem aludt jól? Mi sem aludtunk. Amint lehültünk kissé a maga távozása után, nagyon kellemetlenül éreztük magunkat és azt sem tudtuk, mittevők legyünk. Igy van ez, ha az ember meglepődik valami miatt, elveszti a fejét és nem tudja mérsékelni magát. Nagyon kellemetlen volt ez nekünk és hogy őszinték legyünk, szégyeltük magunkat. A gyerek a szobájába menekült és mi öregek, mint ahogy az lenni szokott, egymást okoltuk: Te vagy az oka! Te vagy az oka! Már csak ilyen az ember ter-

mészete. Ezután következik a gondolkodás és megbánás: ő fiatal, derék, tehetséges, ugylátszik, egész szivével szereti a gyermekünket — mi az ördög is bujt belénk, hogy nemet mondtunk neki? Csak egy igazolhat bennünket. Ha majd egykor apa lesz, meg fogja érteni, hogy a szülőnek semmi sem elég jó, ha a gyermekéről van szó. De meggondoltuk, hogy az, ami nekünk kevés, az éppen elég jó lehet a gyermekünknek — elhatároztuk hát, hogy jobban megvizsgáljuk leányunk szivét és behivtuk, hogy a tanácskozásban részt vegyen. Csak látta volna, milyen tanácsadó volt! A lábunk elé borult, a térdünkre hajtotta kedves fejecskéjét és nos... A szülő szive!

Itt ő maga is nagyon meghatott lett és néhány perczig némán ültünk. Mindaz, amit hallottam, álomnak tetszett, mesének, csudának; kinjaim reményre kezdtek válni, de ő erőt vett meghatottságán és szólt:

— Ki tudja, mily vádakkal illettél bennünket; de mi tele vagyunk jóakarattal, bár kissé elhamarkodottak; ennek bizonyságára a következőket mondom neked: «Ha jobban szereted Tolát, mint a duzzogást, ugy jer ide...»

Erre kitárta a két karját, én meg félig öntudattal, félig bolond és tulboldog állapotban borultam rá. Éreztem, hogy összeszorul a torkom és hogy legföljebb zokogni tudnék. Sürgősen szerettem volna néhány szót szólani, de nem birtam. A lelkemben elhangzott az üdvösségnek, a csu-

dálkozásnak és hálának egyetlen kiáltása. Mindez oly hirtelen csapott le rám, mint a villám, nem tudta felfogni sem az elmém, sem a szivem és szinte fájdalmat éreztem, amikor érzelmeim és gondolataim ily tulságosan megváltoztak. Tola apja lassan lebontotta magáról a két karomat, homlokon csókolt és szólt:

— Jól van, jól! Vártam ezt tőled. Felejtsd el, ami volt és nyugodjál meg!

De amikor látta, hogy még mindig nem tudok erőt venni magamon, jóságosan pirongatni kezdett:

— Ugyan légy hát férfi és végy erőt magadon. Reszketsz, mintha lázad lenne. No, az a lány jól bele lopta magát a szivedbe . . .

— Oh nagyon, súgtam nagy nehezen.

Az apa mosolygott.

— Nézze meg az ember! Micsoda lassu viznek látszik . . .

Nyilván jól esett apai szivének a Tolához való nagy szerelmem, mert meg volt elégedve és még mindig mosolyogva ismételte:

— Milyen hamis, milyen hamis!

Éreztem, hogyha még egy negyedórát a szobában maradunk, megszakad valami a fejemben. Rendes körülmények közt meglehetősen tudok magamon uralkodni, de ez egyszer az átmenet mégis nagyon hirtelen volt. Friss levegőre volt szükségem, látnom kellett az utczák mozgalmát, de mindenekelőtt Tolára vágytam, hogy meggyőződjem róla, tényleg létezik-e, hogy mindez nem puszta álom és hogy igazán nekem adják őt.

Megkértem a papát, hogy menjünk oda mindjárt, amibe szivesen beleegyezett.

— Magam is ezt akartam ajánlani, igy szólt. Mert ott nálunk van ám most valaki, aki laposra nyomja az orrocskáját az ablak üvegén és kikukucskál az utczára. Most ugy sem tudnál komoly dolgokról beszélni, elhalasztjuk hát máskorra.

Néhány percz mulva uton voltunk. Eleinte ugy néztem az embereket, házakat és kocsikat, mint valaki, aki hosszas betegség után először kerül ki az utczára és elszédül. De lassankint felvidított a mozgás és a friss levegő. Minden gondolatom felett ez az egy uralkodott: «Tola szeret és nemsokára megláthatod.» Éreztem, hogy halántékomon erősen lüktet az ütérem és csakugyan erős abroncsokkal kell birnunk a fejünk körül, hogy mindezt kiállhassuk. Alig egy óra előtt azt hittem, hogy ebben az életben sohasem látom többé Tolát, ha csak nem mint a más ember feleségét. És most megyek hozzá megmondani neki, hogy az enyém lesz — és pedig azért megyek, mert először ő nyujtotta felém a kezét. Tegnap még ostoba bábnak neveztem, mialatt ott térdelt a szülői előtt és értünk könyörgött. A szivem tele volt megbánással, meghatottsággal és azzal az érzéssel, hogy nem vagyok hozzá méltó. Gondolatban megesküdtem, hogy minden egyes könyéért, a mit tegnap ontott, gyöngédséggel, ragaszkodással és határtalan odaadással fizetek.

Másokat elvakit a szerelem; nekem nem volt arra szükségem, hogy bármi is elvakitson, mert Tola mellett a tettei bizonyitottak. O tette lehetővé ezt a csudát. Én hibáztam. Igaztalan voltam úgy hozzá, mint a szüleihez. Ha azok volnának, akiknek én tartottam őket, nem lehetett volna rájok hatni; sohasem emelkedtek volna e nem is emberi, de valósággal angyali egyszerűségre, amelylyel az apa hozzám jött és szólt: «Hibáztunk — ő a tied!» Nem akadályozták őt meg ebben sem a világi tekintetek, sem az önzés.

Eszembe jutottak a szavai: «Ki tudja milyen vádakkal illettél bennünket, de mi tele vagyunk jóakarattal, bár kissé elhamarkodottak.» Ez az őszintesége annál is inkább meggyötört, miután tényleg annyi váddal illettem őket tegnap. Se szó több, semmi csapongó frázis; egyetlen tréfás mosoly, ennyi volt az egész. Amikor most mindenre gondoltam, nem birtam erőt venni magamon, hanem megragadtam az apa kezét és tisztelettel megcsókoltam azt.

Megint mosolygott az ő jóságos, szelid mosolyával és szólt:

— Rég mondogattuk azt a feleségemmel, hogy ha vőnk lesz, az nagyon fog szeretni bennünket.

Es ugy történt, ahogy ők óhajtották, mert még mielőtt a vőjük lettem volna, már is szerettem őket fiok gyanánt.

Nagyon gyorsan mentem, a papa évődni kezdett velem; lihegett, ugy tett, mintha nagyon fáradt lenne; azt mondta, hogy velem nem tud

lépést tartani és a meleg miatt panaszkodott. És tényleg, tegnap óta már nem volt tél. Meleg szél fodrozta a városligetben a vizet és a levegő tele volt az ujra ébredő tavasz lehével. Végre ott voltunk a Tola lakása előtt. Az ablaknál felvillant valami, aztán elrejtőzött a szoba mélyébe. De nem voltam biztos benne, hogy az Tola-e? Amikor felfelé haladtunk a lépcsőn, ujra szivdobogásom volt. Féltem az anyjától. Keresztül mentünk az ebédlőn és a szalonban megtaláltuk. Amikor beléptünk, sietve elénk jött, felém nyujtotta a kezét, amelyet hálásan és tiszteletteljesen megcsókoltam, mialatt hebegve mondtam:

— Mivel érdemeltem meg ezt . . .

— Bocsássa meg tegnapi lemondásunkat. Nem gondoltuk meg, hogy hivebb szeretetet Tola az egész világon sem lelhet . . .

— Ez igaz, nagyságos asszonyom, ez igaz! szóltam nagy buzgósággal.

— És miután mindenekelőtt a gyermekünk boldogságát tartjuk szem előtt, önnek adjuk őt és én csak annyit mondhatok: Az Isten adjon nektek szerencsét . . .

Amikor ezt mondta, megsimogatta a homlokomat, majd az ajtó felé fordult s kiáltott:

— Tola!

Es az én édesem bejött, sápadtan, vörös szemekkel, összekuszált hajjal, magánkivül, meghatottan mint én. Hogy esett, hogy mindez nem kerülte el a figyelmemet, nem tudnám megmondani. Csak azt tudom, hogy könyeket láttam a szemé-

ben, hogy remegett az ajka; láttam az örömet, mely keresztül tört a könyein és a zavara mögé rejtőző mosolyt.

Egy darabig ott állt keresztbe font karokkal, anélkül hogy tudná, mihez kezdjen. Az apa, akit jókedve ugy látszik, soha sem hagyott el, vállvonogatva szólt:

— Hm, mit tegyünk; ő nagyon önfejü, nem kellesz neki!

Tola futólag nézett rám, átfonta két karjával az apja nyakát és mintegy hirtelen fellobbanással szólt:

— Nem hiszem, apuskám, nem hiszem!

Ha követtem volna a szivem sugallatát, oda borultam volna eléje. De hiján a bátorságnak és mert fejemet teljesen elvesztettem, nem tettem. Csak annyi lélekjelenlétem maradt meg, hogy a lelkemben ismételgessem: «Sirva ne fakadj, szamár!» Megint a jó öreg segitett rajtunk; kiszabaditotta magát Tola öleléséből és mialatt ugy tett, mintha haragudnék, oda tolta őt hozzám s szólt:

— Ha nem hiszed, amit mondok, menj csak hozzá!

Ugy éreztem, mintha a menny nyilnék meg előttem. Megragadtam leánykám kezét, szenvedélyesen az ajkamhoz szoritottam és sokáig nem eresztettem el. Azelőtt sokszor elképzeltem, hogy a kezét csókolom, de semmi képzelet sem mérheti fel a valót! A szerelmem mindez ideig olyan volt, mint a sötétbe zárt növény. Hirtelen kivit-

ték a fényes napra és megengedték neki, hogy a szabad levegőn és a melegben felvirágozzék és ez az érzés még betetézte boldogságomat. Nyiltan, az egész világ előtt ihattam a jónak és az örömnek forrásából. Szeretni s a szerelmet elfojtani és szeretni azzal az érzéssel, hogy jogainkra lépünk; szeretni és birtokunkba venni szerelmünk tárgyát, ez két különböző dolog. Nem volt és nem is lehetett mindezideig erről fogalmam.

Miután a szülők ránk adták áldásokat, eltávoztak és szándékosan magunkra hagytak, hogy mindazt, ami a szivünkön volt, elmondhassuk egymásnak. De eleinte, ahelyett, hogy szóltam volna, csak elragadtatással néztem rá. Ahányszor ránéztem, mindig megváltozott az arczszine; elpirult, szája szögletében a félénkség és szégyenkezés mosolya remegett, a szeme mintha ködbe lett volna burkolva, a fejét lehajtva, lesütötte néha a szemét és szavaimra látszott várni.

Leültünk végre egymás mellé az ablakhoz és megfogtuk az egymás kezét. Mindeddig test nélkül való, elvont és inkább csak szeretett szellemet láttam benne; inkább drága név, egy csudált hang volt ő nekem, mint élő lény. De most, amikor karja megérintette az enyémet, amikor orczájának melegét éreztem, bizonyos csudálkozás fogott el, hogy csakugyan ő az. Hisz tudjuk ezt, de annyira mégsem érezzük, mig ott nem vagyunk a szeretett nő mellett. Most oly csudálkozással néztem az arczát, a száját, fülét, szemét, világos haját és a még világosabb

szemöldökét, mintha ezelőtt még sohasem láttam volna. És mámorossá lettem tőle. Nő arcza még sohasem elégitette ki ennyire a női szépségről való álmomat, nem vonzott magához ily ellenállhatatlanul. És amikor arra gondoltam, hogy e sok gyönyörüség mind az enyém lesz, hogy máris az enyém és legnagyobb kincsemet képezik, forogni kezdett velem a világ.

Végre megszólaltam. Lázasan mondtam el neki, mint szerettem már az első percztől fogva, másfél évvel ezelőtt, amikor először találkoztam vele Wieliczkában, sok idegen ember közt és ahol lenn a sóbányákban elájult és én a tóhoz siettem vizért. Másnap meglátogattam a szülőit és nagyon szerelmesen tértem onnan vissza. Mindezt, amit elmondtam, ő nagyon jól tudta. De élvezettel hallgatta, majd mosolyogva, majd pirulva, majd meg egész halk hangon kérdezősködve.

Még sokáig beszéltem és végül sokkal kevésbé ostobán, mint ahogy kezdtem. Elmondtam, mint lett egyedüli czélom, egyetlen erősségem, milyen nagyon szerencsétlen voltam még tegnap, amikor azt kellett mondanom, hogy vége mindennek és el kellett veszitenem beléje vetett hitemet!

— Én is boldogtalan voltam, felelt ő. Tényleg, az első perczben még szólni sem birtam, de azután azon fáradoztam, hogy mindent jóvá tegyek.

Egy pillanatig mind a ketten hallgattunk. Bennem megint küzdött a félénkség a vágygyal, hogy a lábacskáját csókolhassam. Végre aztán

az a szörnyen ügyetlen, ostoba gondolatom támadt, hogy megkérdezzem, szeret-e ő is egy kicsit.

Néhány perczig gondolkozott, hogy mit feleljen, de mert ezt nem tudta, felállt és kiment.

Kis idő mulva albummal a kezében jött vissza, leült velem szembe és egy rajzot mutatott, amelyben magamra ismertem.

— Emlékezetből rajzoltam ezt, szólt.

— Maga? kérdeztem.

— De van ott ám még más is, igy szólt és ujját rátette a rajzlapra. Csak most láttam, hogy oldalt, a papiros szélén három apró betücske van: *J. v. a.*

— Ez francziául van, szólt suttogva.

— Francziául?

Határtalan naivságomban még mindig nem sejtettem, mit jelent ez, amig ő maga nem kezdte:

— *Je vous . . .*

Hirtelen a két kezébe rejtette az arczát és oly mélyen lehajtotta a fejét, hogy megláthattam nyakán az apró fürtöcskéket. Dobogó szivvel ismételtem:

— Most már szabad, szabad . . .

Mosolyogva és sugárzó arczczal emelkedett fel:

— És kell is! szólt szemhunyorgatva, egyben a lelkembe téve a jövő képét.

E pillanatban a reggelihez szólitottak bennünket. Megtudtam volna enni a késeket és villákat, anélkül, hogy ezt észre vettem volna.

* * *

Semmihez sem szokik az ember oly könnyen, mint a boldogsághoz. Mindabban, ami történt, a csudák sorát láttam és két nappal később a világ legtermészetesebb dolgának tartottam, hogy Tola a menyasszonyom. Hittem, hogy ennek igy kell lennie és ehhez jussom van, mert senki sem szerette őt ugy, mint én.

* * *

A városban végre köztudomássá lett, hogy vőlegény vagyok és sorra következtek a kollegák üdvözlései. Tolával és a szülőkkel kocsikáztunk a környéken, ahol nagyon sokan láttak bennünket. Nagyon jól emlékszem ezekre a sétakocsizásokra. Tola olyan volt, mint egy tündérjelenség, mert áttetsző arczbőre még finomabban vált ki a sötét prémből. Mindenki utánunk fordult és csudálták őt, néhány ismerősöm még meg is állt.

A vámon keresztül, egész sor apró házikó mellett elhaladva, végre kijutottunk a szabadba. A mezőkön, a partok közt, csillogott a viz, amelyben hosszu csikokban visszatükröződött a fény. A réteket elöntötte a viz, a fák lombtalanok voltak, de már érezhető volt a tavasz illata. Végre beállt az alkonyat, amelylyel nagy béke borult a világ fölé. Bennünket is megkapott a béke érzete. A megelőző napok megrázó benyomásai után, nagy és édes megnyugvás fogott el. Előttem volt Tola édes arcza, a melyet pirosra festett a szél és nyugodt komolysággal nézett bele az esthomály csendjébe.

Mindaketten hallgattunk, csak időnkint mosolyogtunk egymásra. Most éreztem életemben először, milyen a zavartalan boldogság. Miután még nagyon fiatal voltam és keveset tapasztaltam, bizonyára nem terhelte valami sulyos bűn a lelkemet, de hát mint minden férfi, én sem voltam egy csomó hibától ment. De ebben a pillanatban minden lehullt rólam. Nem éreztem keserüséget, haragot az emberek iránt; kész voltam mindenkinek megbocsájtani, mindenkit támogatni, egyszóval: teljesen megváltozottnak éreztem magam, mintha a szerelem, megfosztva lelkemtől, egy angyalét helyezte volna belém.

És mindez azért, mert megengedték, hogy szeressek és nekem adták a drága lényt, mely itt ült velem szemben. De még ennél is több; ebben a kocsiban négy olyan ember ült, kik egy ugyanazon okból nem csak kimondhatatlanul boldogok, de egyben erkölcsileg jobbak is voltak, mint ezelőtt. Mind leráztuk magunkról a régebbi keserüséggel és gonddal együtt, e világnak minden kicsinyességét; a bűnös becsvágyat, alacsony tekinteteket, mindazt, ami az életet lealacsonyitja, keserüvé és álnokká teszi. Alig nyitották meg Tola szülői az áldott vendég előtt ajtójokat, amikor már mélységesebb, tágabb és magasztosabb lett az életünk.

Ezért nem tudtam a lelkem mélyén megérteni, az emberek miért lökik el magoktól oly gyakran az életnek ez egyetlen és legnagyobb boldogságát.

És még gyakrabban elrontják önmagok. Azt mondtam magamban: Ki ne ismerné a hétköznapi bölcsességeket, amelyek hamis pénz módjára vannak forgalomban az emberek közt; hogy ugyanis a szerelem vénül, hervad, mulik, eltünik és utóbb már csak a megszokás az egyetlen kötelék férfi és nő között. Be tudom bizonyitani, hogy ez a szabály kizárólag ostoba vagy alantas lényekre illik. Vannak hivatott lelkek, amelyek kivonhatják magokat alóla; magam is leltem az életben ilyeneket és ezekhez akarok és fogok tartozni. Ha ez a láng igy boldogit most, első kötelességem, a legegyszerübb önzésből kifolyólag, hogy ne engedjem kialudni, ne engedjem a jövőben sem megkisebbedni. Kihivom hát ezt a jövőt, benne megvan a tanulság, bennem a szerelem és jóakarat. Tolával élhetni és megszünni őt szeretni? — Majd meglátjuk!

Hirtelen leküzdhetetlen vágy kapott meg, hogy ezt az életet minél előbb megkezdhessük. Tudtam, hogy a szokásnak ez ellenére van; hogy egy fiatal párt sok hét, sőt hónappal az eljegyzés után esketnek meg. De én számoltam azzal, hogy rendkivül elnéző emberekkel van dolgom. Különben is meg voltam győződve róla, hogy Tola segitségemre lesz és elhatároztam, hogy őt is beleavatom ebbe.

Amikor ismét otthon voltunk és egyedül, megvallottam neki szándékomat. Örömmel hallgatott meg. Láttam, hogy nemcsak magában a terv, hanem a tanácskozás is, mely két szerelmes össze-

esküvésének a látszatával birt, valósággal elragadtatta őt. Néha olyan volt az arcza, mint a gyermeké, akinek valami pompás mulatságot igérnek és nem tudott annyira erőt venni magán, hogy körül ne tánczoljon a szobában. De ezen az estén nem szóltunk erről, ahelyett a teánál a reményeimről, a jövőmről beszéltem s az utakról, amelyek feltárulnak előttem. A szülők olyan arczkifejezéssel néztek rám, mintha mindez már beteljesedett volna. Ha feltehettem volna rólok, hogy e galambszerüen szelid emberek számításból tesznek valamit, el kellett volna ismernem azt is, hogy ez lenne a legjobb diplomáczia, mert amikor bizalmokat és hitöket láttam, azt mondtam magamban: Nektek nem fogok csalódást szerezni, még ha a fejembe kerülne is az.

Későn távoztam. Tola kikisért és még az előszobában is ismételte:

— Jól van, jól! Minek a habozás? Ezt nem szeretem. Nagyon jól van. Jó éjt! Csak a mamától félek, mert a mama a kelengye miatt fog nehézséget okozni.

Tényleg nem igen értettem, tulajdonképpen mire való a kelengye, miután a fiatal hölgyeknek leánykorukban is van bizonyos készletök ruhanemüekben. Másrészt meg minden ilyen szó, mint például a kelengye, vég nélkül boldoggá tett, miután azt igazolták, hogy nem álmodom, hanem igazán feleségül veszem Tolát.

Utamban hazafelé mindegyre ismételtem: «Kelengye, kelengye!» Nem akartam belátni, mint

okozhatna ez komoly nehézségeket. Lelki szememmel egész tömeg világos, tarka, sötét ruhácskát láttam és mindenikbe külön-külön szerelmes voltam. Eszembe jutott, hogy Tola fogadtatására nekem is kissé szebben kell berendezkednem. Ez a gondolat ujabb gyönyört szerzett. Pénzem ugyan nem igen volt, mégis elhatároztam, hogy lehetőleg hamar elrendezek mindent. Éjjel nem birtam elaludni, tele volt a fejem ruhákkal, szekrényekkel, asztalokkal, székekkel stb. Azelőtt a bánat nem hagyott aludni, most a boldogság.

* * *

Másnap elmentem az asztaloshoz. Mindjárt megértette, hogy mit akarok. Mutatott különféle butordarabokat, a melyeknek láttára megvalósulva láttam Tolával való jövendő életemet. Mindezt már előbb is tudtam, de a szivem mégis dobogott. Az asztalos azt tanácsolta, hogy festessem a falakat, mert a kárpitnak sokáig kell száradnia. Ez a derék ember megigérte, hogy csekély dijazásért ellátja a dolgokat.

Innen két kollégámhoz mentem, akik jó barátaim voltak, hogy megkérjem őket a vőfélységre. Családomnak egyetlen tagja sem élt már. Barátaim szerencsekivánatai és ölelései más egyéb eseményekkel elvegyültek agyamban, a miből valóságos zürzavar támadt.

Tolát a szalonban leltem. Alig hogy a kezét megcsókoltam, lábujjhegyre ágaskodva a fülembe sugta:

— Beleegyeztek!

Eltünt hát boldogságomnak utolsó árnya is. Tolából az öröm érzése valóságos fénysugárként áradt ki. Karöltve jártunk fel s alá a szobában. Elbeszélte nekem, hogy történt minden.

— A mama eleinte azt mondta, hogy lehetetlen. Majd: «Nem is sejted, milyen illetlenség az, ha egy fiatal leány sürgeti a lakodalmat . . .» Azt feleltem neki, hogy mindaketten egyformán sürgetjük. A mama mindannyiszor a szoba tetőzetére emelte a tekintetét, a vállát vonogatta és a papa nevetve vont magához, megcsókolta a homlokomat, még a kezemet is, de a mama szólt: «Mindig tulságosan elnéző voltál evvel a lánynyal, pedig hát a világgal is csak kell törődni.»

— A papa felelt: «Ej, mit bánom én a világot! Az nem ad nekik boldogságot, hanem nekik magoknak kell azt megszerezniök; mi ugyis mindig ellenére tettünk a világnak, legyen hát végig igy. Most bőjt van — de az ünnepek után Isten nevében összeházasodhatnak, a kelengye elkészülhet azután is.»

— A mama engedett, hiszen ugyis mindig az történt, amit a papa akart. Maga is biztosan ilyen lesz! Ugy ölelgettem aztán anyámat, hogy szólni sem tudott. Csak aztán ismételte: «Mindig bolond!» de végre aztán elértem, amit akartam. Meg van elégedve?

Nagyon szerelmes voltam, vagy oly félénk, hogy eddig még sohasem mertem megölelni. Most

végre meg akartam tenni, de kisiklott könnyedén és szólt:

— Olyan kellemes igy karonfogva sétálni — jó gyermekekhez illően.

És tovább sétáltunk fel és alá. Azt mondtam neki, hogy már lakásról is gondoskodtam és festetem a falakat is, de nem olajjal, mert az nagyon drága, hanem más szinnel, mely az olajhoz hasonlit és megvan az az előnye, hogy hamar szárad. Tola ismételte: «Hamar szárad», s anélkül, hogy tudtuk volna miért, mind a ketten nevettünk, bizonyára azért, mert az örömünk csak ily módon törhetett ki belőlünk.

Elhatároztuk, hogy a kicsi szalónt pirosra festetjük, mert ha közönséges is ez a szin, a képek szebbeknek látszanak a vörös alapon. Az ebédlőt világos-zöld cseréppel rakatjuk ki, hogy olyan legyen mint a fayence; a többiekre nézve nem határozhattunk, mert a Tola czipője feloldódott és a szomszédszobába futott, hogy megkösse.

Kis idő mulva a papával jött vissza, aki szelesnek és tatárnak nevezett, de egyben megigérte, hogy a lakodalmat husvét után való kedden megtartjuk.

* * *

Az első napokban csupa meghatottság volt a szerelmünk és szünetlenül könyekkel telt meg a szemünk; azután mosolygóra változott, mint tavaszszal a virág. Egész napokon át nem tettünk egyebet, csak kaczagtunk.

Miután ebben az esztendőben későre esett a husvét, a világ kitavaszodott. A fák teljes virágjokban voltak. A nagyhét előtt Tolával s a szülők kiséretében megtettük a köteles látogatásokat. Mindenütt kiváncsian néztek rám, ugy hogy szinte kiállhatatlanná lett a dolog. Néhány idősebb hölgy a lorgnonját is elővette, hogy jobban lásson. De hát ezeknek a látogatásoknak meg kellett lenniök. Tola frissen és jókedvüen mint a madár, szászszorosan megjutalmazott értök.

Magam ügyeltem a szobák festésére. Hála a jó időnek, hamar száradt minden. A halószobát rózsaszinüre festtettem.

Minden nappal jobban szerettem Tolát. Most biztos voltam benne, hogy ha megváltozik is, sőt talán meg is csunyulna, én azt mondanám magamban: Szerencsétlenség ért; de még sem szünném meg őt szeretni. Ebben az állapotban a férfi annyira átengedi magát a szeretett nőnek, hogy már azt sem tudja, hol szünik meg a saját énje.

Sokszor ugy játszottunk, mint a gyermekek, máskor meg ingerkedtünk. Ha délelőtt eljöttem és egyedül találtam, körülnéztem a szobában, mintha nem látnám, kerestem és szóltam: «Nincs itt a szobában senki, aki szerelmes?» — és ő is keresett-kutatott a sarkokban, megrázta szőke fejecskéjét és felelt: «Ugy látszik, nincs.» — «És ez a kisasszony?» — «Ő talán egy iczi-piczit.» Majd hozzátette halkan: «Nem, talán nagyon.»

Szerelmembe uj érzés vegyült. Nemcsak hogy

szerelmes voltam Tolába, de szerettem is. Egyáltalán nem tudtam nélkülözni a társaságát. Órákat tudtam eltölteni vele semmis dolgokról beszélgetve. Beszéltünk néha komolyan is a jövőnkről, bárha kerültem is minden okoskodást a házasságról, hogy milyennek kell annak lennie. Elgondoltam: minek foglaljam merev formákba azt, aminek magától kell fakadnia a szerelemből? Nem kell előadást tartani a virágnak arról, hogyan nyiljék.

* * *

A nagypéntek csendben és komoran telt el. Künn köd volt és finom eső szitált. Tolával és a szülőkkel elmentem a templomba és mindenki adott annyi alamizsnát, amennyit adhatott. Tola a sötét ruhájában boldogan, de nyugodtan és komolyan oly szép volt, mint eddig még soha. A templom félhomályában vagy a gyertyák fényénél szinte angyali volt az arcza. Azon a napon könnyü hülésre tett szert és én bejártam a boltokat, hogy ó-malagabort vegyek neki, melyet valaki ajánlott.

Az ünnepeket Toláéknál töltöttem. Miután a családomból senki sem élt, most éreztem először, mit tesz az oly lényekkel birni, kik drágák nekünk és a kiknek mi is drágák vagyunk. Ünnep másodnapján beköszöntött a teljes tavasz.

A magam lakásával meglehetősen rendben voltam még az ünnepek előtt. A kicsi kert zöldelni kezdett, a vén cseresznyefák kivirágzottak.

Épp igy megjelent még az ünnepek előtt tudori értekezésem a neuplatonikusokról. Tola belefogott, hogy elolvassa; szegényke pislogott a szemével, forgatta a fejecskéjét, de már kötelességérzetből is olvasott.

* * *

És most emlékek tolulnak az agyamba, — nem, inkább képek, — esketőnk, zavarosan, rendetlenül, tele egyes benyomásokkal, kissé lázasan. Mindenütt látok sok virágot; a lépcsőkön és a szobákban. Az egész házban futkosnak ide s oda. Vendégek jönnek, sok idegen, de kevés ismerős arcz. A szalonban Tolát látom — fehér ruhában és fehér fátyollal letakarva, — szép, mint egy álomkép, de bizonyos tekintetben egészen más, ünnepélyesebb, mintha nem volna hozzám oly közel. Megmaradt bennem a sietség és a nyugtalanság érzete. Mindaz, ami a templomba menet után történt, csak zavaros képekben van meg bennem: a templom, az oltár, az oltár gyertyái, két oldalt a hölgyek világos öltözékei, kiváncsi tekintetek, a tolongás. Ott térdeltem Tola mellett az oltárnál, kezet nyujtottunk egymásnak szinte köszöntésképp, és aztán megszólaltunk oly hangon, mely idegennek tetszett nekünk: «Elveszlek...» stb. Még most is hallom az orgonát, az éneket, mely szökőkuthoz hasonlóan hangzott fel az oratoriumban: «*Veni creator!*»... Hogy jöttünk el a templomból, arra már nem igen emlékszem és a lakodalomból csak a szülők áldása és a lakoma emléke maradt meg bennem.

Tola mellettem ült és emlékszem, hogy kezével mindig megérintette a két orczáját, mely nagyon égett. A virágbokrétákon keresztül sok arczot láttam, amelyeket ma már nem igen ismernék fel. Az egészségünkre ittak pohárcsengéssel és nagy zajjal. Éjfél felé haza vittem a hitvesemet. Örökké emlékezni fogok rá, mint pihent ez utunkon haza felé a feje a karomon és mint lebegett ibolyától illatos fátyola.

* * *

Másnap reggel teával vártam rá az ebédlőben. Felöltözött s a másik ajtón keresztül ment le a kertbe, mert az ablakon keresztül megláttam őt a nyiló cseresznyefák alatt. Utána siettem, de elfordult és egy fatörzs mögé rejtette a fejét, mintha el akarna bujni előlem.

Tréfának vettem, halkan odaléptem hozzá, átfogtam derekát és szóltam:

— Jó reggelt! Ki rejtőzik itt el az ura elől? Mit csinálsz itt?

Ekkor észrevettem, hogy igazán elpirult, elkerülte a tekintetemet és komolyan elfordult tőlem.

— Mi bajod, Tola? kérdém.

— Én.... én nézem, hogy rázza le a szél a virágokat a cseresznyefákról.

— Hadd rázza, vigye, csak te maradj meg nekem! feleltem.

És a magaméhoz simitottam az arczát, de ő lehunyt szemekkel sugta:

— Ne nézz rám, menj....

De egyúttal szenvedélyesen felém nyujtotta az ajkát, a melyhez hozzá tapadt az enyém.

A szél fehér virágot szórt ránk.

* * *

Amikor fölébredtem, a szobám üres falait láttam. Tiphusom volt, még pedig a sulyosabb fajtából való. Két hétig eszméletlenül feküdtem lázas betegségben. De néha az ilyen betegség is Isten áldása.

Amikor jobban lettem, megtudtam, hogy Antonia kisasszony Velenczébe utazott a szüleivel.

De én, elhagyottan mint azelőtt, egy talán különösnek tetsző vallomással végzek. Lázálmaimban ugyanis oly végtelenül boldog voltam, bárha csak azért kezdtem is irni, hogy el ne felejtsem az életnek ezt az ironiáját és minden keserüség nélkül zárhassam ezt az emlékemet előbbi hitembe, hogy a boldogságnak minden forrása közül a legtisztább és legigazabb az, amelyből lázas betegségemben ittam.

Az oly élet, amelyet az igaz szerelem még álmában sem keres meg — az olyan élet még sokkal rosszabb.

TÉVEDÉSEK VIGJÁTÉKA.

Mariposában egy alkalommal egy bizonyos helyen petroleumforrásokra bukkantak. A nagy nyereség, a melyre hasonló vállalatok által Nevada és az Unio más államai szert tettek, arra birtak néhány tőkepénzest, hogy szövetkezetet alapitsanak az ujonnan felfedezett források kiaknázására. Hoztak ide gépeket, szivattyukat, létrákat, nagy és kis hordókat; munkásházakat épitettek; a helyet a «Struck Oil» névre keresztelték, és rövid idő mulva a kietlen és lakatlan vidéken néhány házzal biró telep létesült, amelyekben néhány száz munkás lakott.

Két évvel később Struck Oilból már «Struck Oil City» lett és ezt a nevet meg is érdemelte. Lakott benne: egy czipész, egy szabó, egy ács, egy kovács, egy mészáros, egy franczia orvos, ki odaát hazájában csak borbély volt ugyan, de nagyon tudós és ártalmatlan ember volt, ami nagyon sokat jelent, ha amerikai orvosról van szó.

Mint ahogy ez kicsiny városkákban lenni szokott, az orvosnak egyben gyógyszertára, meg postahivatala is volt, igy hát háromszoros prakszist gyakorolt. Patikárusi minőségében éppen olyan ártalmatlan volt, mert a gyógyszertárában

csak kétféle gyógyszert tartott: czukorszirupot és leroát. A szelid és csendes aggastyán mindig azt szokta mondani betegeinek:

— Az én orvosságomtól nem kell tartanotok. Az a szokásom, hogy ha orvosságot adok a betegeimnek, abból mindjárt magam is szedek; arra gondolok ugyanis, hogy ha nem árt nekem, az egészségesnek, nem árthat a betegnek sem.

— Helyesen! felelték a megnyugtatott polgárok, akik nyilván nem gondoltak arra, hogy nem elég, ha az orvos nem árt a betegeinek, de talán használnia is kellene nekik.

Dasonville ur — igy hivták az orvost — különösen a leroa csudás gyógyerejében bizott. Egyik-másik gyülekezeten gyakran megemelte a kalapját és a közönséghez fordulva szólt:

— Hölgyeim és uraim! Győződjenek meg magok, mire képes a leroa. Hetven éves vagyok: negyven év óta mindennap szedek leroát és ime nézzék, egyetlen ősz hajszálam sincs.

A hölgyek és urak könnyen meggyőződhettek róla, hogy a doktornak ugyan egyetlen ősz, de másféle hajszála sincs, mert a koponyája olyan kopasz volt, mint egy lámpaernyő. De mert az ilyen megjegyzés Struck Oil City legöregebb polgárjáról éppenséggel sem járulhatott volna hozzá a város tekintélyének növeléséhez, nem is koczkáztatták meg.

Ezalatt Struck Oil City szünetlenül emelkedett. Két év multával már szárnyvasut vitt oda és a város két választható hivatalnokot kapott.

A városban nagyon kedvelt orvost, ki az intelligenczíát képviselte, birónak tették meg: a czipész, egy lengyel zsidó, kit mr. Devisnek hivtak, sherif, vagyis a rendőrség feje lett, mely rendőrséget a sherif és más senki sem képezte. Iskolát is épitettek, a melynek vezetésére egy őskori, örökké vértolulásban szenvedő vén lányt hivtak meg «*School Máam*»-nak. Végül aztán megnyilt az első szálloda is, melynek az «*United States Hotel*» hangzatos czimet adták.

A «*business*» is szemlátomást emelkedett. A petroleum kivitele jelentékeny hasznot hajtott. Mr. Devis fényes ablakos kirakatot csináltatott a boltja elé, mely kirakat hasonlitott ahhoz, aminő San-Franciscóban a czipészboltokat disziti. A legközelebbi gyülésen a polgárok nyilvánosan szavaztak köszönetet neki, a város ez uj diszéért. Mr. Devis a nagy polgár szerénységével felelt: «*Thank you! thank you!*»

A hol sherif is van, biró is van, van ott viszály is. Ez természetesen megköveteli az irószereket és papirost is, igy alakult a Cujotes-Street sarkán egy «*stationery*», vagyis egy papirkereskedés, a melyben politikai hirlapokat és torzképeket is árultak. Ez utóbbiak Grant kapitányt mutatták egy fiu alakjában, aki tehenet fej; a tehén természetesen az Egyesült Államok symboluma volt. A sherif éppenséggel sem érezte magát arra kötelezve, hogy megtiltsa e metszetek elárusitását, miután az nem tartozik a rendőrség hatáskörébe.

Am még ez sem volt minden. Amerikai város nem lehet hirlap nélkül; egy év mulva már hetilapot csináltak, melynek «*Saturday Weekly Review*» volt a czime. A lapnak annyi előfizetője volt, mint ahány lakósa a városnak. A szerkesztő egyben kiadó is volt, nyomdász, kiadóhivatali főnök és lapkihordó. Ez utóbb említett teendője volt a legkönnyebb, mert teheneket is tartott és ugy is ki kellett hordania minden reggel a tejet. Ez persze nem akadályozta meg abban, hogy minden héten a következő mondattal ne kezdje meg a vezérczikket: «Ha az Egyesült Államok alávaló elnöke megkövette volna tanácsunkat, a melyet mult vezérczikkünkben adtunk neki» stb.

Az áldott Oil City semminek sem volt hát a hiján. Miután a bányákban dolgozó bányászok, ellentétben az aranybányákban foglalkozó kartársaikkal, nem voltak sem erőszakosak, sem durvák, általában nagy nyugalom uralkodott a városkában, a lakosság nem verekedett soha és a lynchet csak névleg ismerték. Az élet nyugodtan folyt és egyik nap hasonlitott a másikhoz, mint két vizcsepp egymáshoz. Reggel a polgárok a «business»-ök után jártak és este, amerikai szokás szerint, az utczán égették el a szemetet; ha nem volt gyülés, mindenki azzal a megnyugtató érzéssel feküdt le, hogy holnap megint az utczán fogják elégetni a szemetet.

A sherifet egyetlen gond fosztotta meg éjszakai nyugalmától; képtelen volt ugyanis polgártársait

attól a rossz szokásuktól eltériteni, hogy este ne lövöldözzenek a vadludak után, amelyek hosszu sorokban röpültek el Struck Oil City fölött. A város törvényei tiltják az utczán való lövöldözést.

Ha ez legalább valamely kicsiny városkában történnék, szólt a sherif, akkor még megjárná; de az olyan városban, mint a milyen Struck Oil City, az örökös durrogtatás igazán nem szép!

A polgárok hallgattak, a fejöket csóválták és feleltek «*O yes!*» De amikor este az aranyos mennyboltozaton megjelentek a hosszu fehér és szürke sorok, mindenki a puskájához kapott és a lövöldözés csak annál buzgóbban hangzott.

Mr. Devis persze a biró elé hurczolhatott volna minden bünöst és a biró pénzbüntetésre itélhette volna azt, de nem szabad elfelejtenünk, hogy a csendháboritók betegség esetén a bírónak voltak a betegei és ha nem volt czipőjök, a sherifnek voltak a vevői. Mivel pedig egyik kéz a másikat mossa, egyik kéz nem árthat hát a másiknak.

Struck Oil Cityben oly béke volt tehát, mint a mennyországban. De nemsokára vége szakadt e szép napoknak.

Az egyetlen *grocer* halálos gyülölséget táplált az egyetlen *grocernő* ellen és az egyetlen *grocernő* épp igy gyülölte az egyetlen *grocert*.

Meg kell magyaráznunk, mit jelent Amerikában a «*grocery*». Oly kereskedés ez, melyben mindenféle kapható.

Árulnak benne lisztet, kalapot, szivart, seprüt, továbbá gombot, rizskását, szardiniát, inget, szalonnát, vetőmagvat, blust, nadrágot, lámpaüveget, fejszét, kétszersültet, tányért, papirgallért, száritott halat, egyszóval mindent, amire az embernek szüksége van.

Eleinte Struck Oil Cityben csak egy ilyen «*grocery*» volt, amely egy Kasche János nevü németé volt. Közömbös, harminczöt éves porosz ember volt ez; mindig ingujjban járt és a pipáját soh' sem vette ki a szájából. Angolul csak annyit tudott, amennyire szüksége volt a boltban, egyetlen szóval sem többet; a boltja pompásan jövedelmezett és a városban általános volt a vélemény, hogy a ... grocer «megéri» a maga néhány ezer forintját.

Időközben megnyilt egy másik «*grocery*» is. A két vetélytárs közt kitört tehát a háboru, mely azzal kezdődött, hogy az uj «grocery» tulajdonosnője, egy német, Neumann Laura nevü hölgy, ki angolnak szeretett volna látszani, és ezért szerette, ha Niumennek nevezték, az ismerkedési lunchön kalácscsal kinálta meg vendégeit, amelyben ezek szóda- és timsóizt fedeztek fel. Neumann kisasszony ezzel ártott volna magának a nyilvánosság előtt, ha be nem bizonyitotta volna, hogy amikor a kalácsot sütötte, a saját lisztje még nem volt kicsomagolva és igy Kasche urtól hozatott. Megegyeztek tehát abban, hogy Kasche János, közönséges kenyéririgységből, mindjárt kezdetben ártani akart versenytársának.

Különben előre látható volt, hogy a két kereskedés versengeni fog egymással, de azt nem sejthette senki, hogy ez a versengés halálos gyülölséggé fajul. Ez a gyülölség oly fokra emelkedett, hogy János csak akkor égette el a szemetét, ha a szél egyenesen az ellensége boltjába hajtotta a füstöt; Laura kisasszony csak «Dutsman»-nek nevezte ezért Jánost, amit ez viszont kihivásnak vett földije szájából.

Eleinte a szomszédok nevettek rajtok, különösen, hogy egyikök sem értett angolul. Később ám a folytonos érintkezés következtében két párt alakult a lakosság körében a János- és a Neumann-párt, mely ferde szemmel kezdte egymást nézni. Ez aztán Struck Oil City nyugalmát és boldogságát veszélyeztette, amiből kellemetlen zavarok támadhattak.

Mr. Devis, ki messzire látó politikus volt, már csirájában akarta elfojtani a bajt és elhatározta, hogy kibékiti az ellenfeleket. Néha kiállt az utcza közepére s a saját nyelvökön szólt hozzájok:

— Ugyan már, mire való ez a veszekedés, kedveseim! Nem egy czipésznél vásároljátok-e czipőtöket? Én oly czipőket árulok, hogy San-Franciscóban sem kaptok jobbat!

— Hiábavaló dolog czipőről beszélni annak, aki nemsokára mezitláb jár majd! szakitotta félbe Neumann kisasszony mérgesen.

— Én nem a lábommal szerzem meg magamnak a hitelt! felelt János közömbösen.

Tudnunk kell, hogy Neumann kisasszonynak nagyon szép lába volt, s az ilyen czélzatos megjegyzés halálos gyülölettel tölthette meg a szivét.

A két párt már előhozakodott a gyüléseken Kasche János és Neumann kisasszony ügyével, de mert Amerikában senki sem lelhet igazságot aki nővel folytat viszályt, a többség Neumann kisasszony mellett foglalt állást.

János nemsokára azt észlelte, hogy a boltja alig hajt valamilyen hasznot.

De Neumann kisasszonynak sem volt virágzó az üzlete, mert az asszonyok mind Kasche mellé szegődtek; azt vették ugyanis észre, hogy a férjeik nagyon is gyakran eljárogatnak a szép német leány boltjába és mindannyiszor tulságosan sokáig időznek ott.

Ha a két vetélytársnak éppen nem volt vevője, kiálltak a boltok elé és szemben egymással gyülöletes pillantásokat löveltek egymás felé. Neumann kisasszony ilyenkor az «Oh, du lieber Augustin» dallamára egyre dudolgatta:

«Dutsman, dutsman, du-dutsman, dutsman-man!»

János nézte a kisasszony lábát, aztán az alakját, majd az arczát és ezalatt ugy fintorgatta az orrát, mintha egy hónap előtt leölt állatot látna; végül pokoli kaczajra fakadt és elkiáltotta magát; «*By God!*»

Ebben a közömbös emberben oly mérveket öltött a gyülölet, hogy ha korán reggel az ajtaja elé ment és nem látta szemben gyülöletes ellen-

felét, nyugtalanul járt fel s alá, mintha valami baja lenne.

Már régen tettlegességre került volna köztök a dolog, ha János nem tudta volna biztosan, hogy a bíróság előtt mindig ő huzná a rövidebbet, annál is inkább, hogy Neumann kisasszony a maga részére nyerte meg a «*Saturdey Weekly Review*» szerkesztőjét. Erről János akkor győződött meg, amikor egy alkalommal azt a hirt terjesztette ellenségéről, hogy a formái nem valódiak. Ez még valószinü is volt, miután Amerikában ez általános szokás.

Ám a «*Saturdey Weekly Review*» legközelebbi számában haragos czikk jelent meg, mely általánosságban támadta a «Dutsmant» rágalmazásaiért és azzal az állitással végződött, hogy megbizható forrás szerint, egy bizonyos ladynak a formái valódiak.

Ezóta János csak fekete kávét ivott, miután nem akart a szerkesztőnél több tejet vásárolni, helyette Neumann kisasszony két adagot vett. Ezenkivül oly ruhát varratott magának, amelynek derékszabása mindenkit kellőképen meggyőzhetett arról, hogy János ur nem egyéb nyomorult rágalmazónál.

János valósággal tehetetlen volt az asszonyi fondorlatokkal szemben. Időközben pedig az ellenfele minden reggel az ajtaja elé állt és onnan gunyolódott.

— Mit tegyek vele? gondolta János magában. Van mérgezett buzám az egerek ellen, ezzel meg-

mérgezhetném a tyukjait, de ezt nem tehetem; ebből komoly kára volna és az eljárás tisztességtelen lenne. De — megvan!....

És Neumann kisasszony az este legnagyobb csudálkozására látta, mint hoz János egész csomó vadon nőtt napraforgót és két sorban odaállitja pinczéjének rácsos ablaka elé.

— Kiváncsi vagyok, mit akar ezzel, gondolta magában a kisasszony. Bizonyosan ellenem eszelt ki valamit.

Ezalatt besötétedett. János ugy rakta le a virágokat, hogy a két sor közt keskeny ut vitt az ablakhoz. Majd egy nagy, vászonba burkolt tárgyat hozott, hátat forditott a kisasszonynak, a titokzatos tárgyat, amelyről a takarót levette, a napraforgók alá állitotta, majd a falhoz ment és felirt rá valamit.

Neumann kisasszonyt majd megölte a kiváncsiság.

— Bizonyosan rólam ir valamit! gondolta magában. Ám ha mindenki alszik, odamegyek és még ha meghalok is, elolvasom mi van odairva.

Munkájának végeztével János eltünt az első emeleten és nemsokára a lámpa is kialudt.

Neumann kisasszony nem birt már magával; sietve magára kapta a pongyoláját, mezitelen lábacskáit papucsba bujtatta és keresztül tipegett az uton. Amikor a napraforgókhoz ért, egyenesen a rácsos ablakhoz sietett, hogy a feliratot elolvassa. Hirtelen kidagadt a szeme, idegesen hátra-

vetette felső testét és fájdalmas «Jaj, jaj!» kiáltás tört ki belőle, majd utána: «Segitség, segitség!»

A felső ablak megnyilt.

— Mi baj van? hangzott Kasche ur közömbös szava. Mi a baj?

— Átkozott dutsman! kiáltotta a leány. Megöltél, tönkre tettél! Holnap már lógni fogsz! Segitség, segitség!

— Mindjárt jövök, felelt János nyugodtan.

Nemsokára lejött égő gyertyával a kezében. Ránézett Neumann kisasszonyra, aki ugy állt ott, mintha odaszögezték volna, majd csipőre tette a kezét és gonosz kaczajra fakadt.

— Mit látok? Neumann kisasszony? Ha, ha, ha! Jó estét, kisasszony! Ha, ha, ha! Csapdát állitottam a görényeknek és leányt fogtam! De minek is szaglász az én pinczém körül? Tisztán, olvashatóan odairtam a falra a figyelmeztetést, hogy ne jőjjenek nagyon közel a falhoz. Most aztán kiabálhat, amennyit csak akar. Lássa mindenki, hogy este eljárogat a pinczémhez kémkedni. Én Istenem csak kiabáljon, de reggelig itt marad. Jó éjt, kisasszony, jó éjt!

A fogoly leány helyzete kétségbeejtő volt. Kiabáljon? Akkor összefut mindenki és örökre kompromittálva van. Itt álljon egész éjjel és reggelre meglássák? Időközben már kezdett a lába fájni és a feje keringeni mint a malomkerék; a csillagok összefolytak, a hold a János gonosz arczával nézett rá és ő — elájult.

— Nagy Isten! szólt János ur magában. Ha meghal, meghallgattatás nélkül meglincselnek.

Az égnek állt a hajaszála a rémülettől.

Nem tudott mit tenni, hamarosan megkeritette a kulcsot és felnyitotta a csapdát; de ez nem ment könnyen, mert a kisasszony pongyolája kissé utban volt; fel kellett kissé azt emelni, és .... a halálos gyülöletnek ellenére, amelyet a lelkében táplált, János nem tudott erőt venni magán és egyetlen pillantást vetett ellenségének csudaszép, márványszerü lábacskájára, amelyre a holdfény vöröses fényt vetett.

A néző könnyen hihette volna, hogy e gyülöletbe most némi szánalom vegyül. János hamarosan felnyitotta a vasat és miután a kisasszony még mindig nem mozdult meg, felkapta a karjába és sietve átvitte a lakásába. Utközben megint olyan szánalomfélét érzett. Majd visszatért, de egész éjjel nem tudott aludni.

Másnap reggel Neumann kisasszony nem jelent meg a «grocery»-je ajtajában, hogy az ő «dutsman, dutsman»-jét énekelje. Talán szégyelte magát, talán boszut forralt.

Tényleg kisült, hogy csakugyan boszun töri az eszét. Még aznap este a *Saturdey Weekly Review* szerkesztője ökölharczra hivta ki János urat és mindjárt a kezdetén a szemébe csapott. Ám a német is olyan véresre verte, hogy a szerkesztő rövid, hiábavaló ellentállás után, teljes hosszában elterült a földön és kiáltott: «*Enough, enough!*»

Érthetetlen módon nemsokára az egész város értesült Neumann kisasszony éjjeli kalandjáról, de nem János volt az áruló. A szerkesztővel folytatott küzdelme után a szivéből eltünt a szánalom az ellensége iránt és csak a gyülölet maradt meg benne.

János sejtette, hogy nemsokára valamely csapás éri majd az ellenséges oldalról és nem is kellett sokáig várnia.

A «*grocery*»-tulajdonosok a boltjuk elé hirdetést szoktak aggatni, mely «*Notice*» czimmel az árúkat és azok árát szokta jelezni. Tudnivaló továbbá az is, hogy az ilyen kereskedések jeget is szállitanak a korcsmák részére, mely nélkül egyetlen amerikai sem iszsza meg a «*whisky*»-jét vagy sörét.

Egy nap János azon veszi magát észre, hogy senki sem vásárol nála jeget. A nagy jégdarabok, melyeket vasuton hoztak, a pinczében hevertek és lassan-lassan elolvadoztak; a kár néhány dollárt tett ki. Mi lehet az? János azt is látta, hogy még az ő pártjabeliek is Neumann kisasszonynál vásárolják mindennap a jeget, nem tudta hát megérteni, mi történhetett és elhatározta, hogy utána jár a dolognak.

— Miért nem vesz tőlem jeget? kérdezte törve az angolt Peters vendéglőstől, a mikor ez a «grocery» mellett elhaladt.

— Mert magának nincs.

— Hogy hogy nincs?

— Mit tudom én!

— De biztosithatom, hogy van jegem!

— Hát akkor ez mit jelent? szólt a vendéglős és rámutatott a hirdetésre.

János odanézett és majd elkékült dühében. Hirdetésében valaki kikaparta a «Notice» szóból a *t* betüt és igy «*No ice*» lett belőle, a mi angolul annyit tesz «nincs jég».

— Ördög és pokol! tört ki belőle és tajtékozva a dühtől berontott a Neumann kisasszony boltjába.

— Ez alávalóság! orditott mint a bolond. Miért kapart ki egy betüt a közepéből?

— Mit kapartam ki a közepéből? kérdezte a kisasszony naiv csudálkozással.

— Egy betüt, ha mondom, egy t betüt, egy t-t kapart ki a közepéből! De *goddam!* Ez nem marad annyiba; meg kell hogy fizesse a jegemet; *goddam, goddam!*

Elvesztette megszokott hidegvérüségét és ugy orditott, mint a bolond. Neumann kisasszony meg a maga részéről kezdett kiabálni és az emberek oda csődültek.

— Segitség! kiáltott a kisasszony, a *dutsman* megbolondult. Azt mondja, hogy kikapartam neki valamit a közepéből és én semmit sem kapartam ki neki. Mit is kaparhattam volna ki? Oh, Istenem, a szemét azt szivesen kikaparnám, de semmi mást. Oh, én szegény leány vagyok, egyedül és elhagyatott. Még megöl, meggyilkol.

Igy kiabálva, sürün hullatta könyeit. Az amerikaiak ugyan nem értették, miről van szó, de

semmi esetre sem szeretik a nő könyeit nézni. Megkapták hát Jánost a gallérjánál fogva és kilökték az ajtón. Ellenkezni akart, de hiába. Ugy repült, mint a nyil az ajtón keresztül ki az utczára, egyenesen be a boltjába, a hol egész hosszában elterült a földön.

Egy héttel később nagy, festett czégér lógott a boltja felett, a mely egy csikos ruhás, fehér, hosszu köténves majmot ábrázolt, a mely nagyon hasonlitott Neumann kisasszonyhoz. A czégéren e felirat volt: «*Grocery a majomhoz!*»

Mindenki sietett megbámulni ezt az ujitást. A hangos nevetés Neumann kisasszonyt is a boltja elé csalta. Elsápadt attól, a mit látott, de anélkül, hogy önuralmát elvesztette volna, nyomban szólt:

— Grocery a majomhoz? Helyes, hiszen János uré.

De ez a czélzás mégis sziven találta. Délben hallotta, a mint a gyermekek, kik az iskolából jövet a bolt előtt megálltak s a czégért bámulták, felkiáltottak:

— *O, that's miss Neumann! God evening, miss Neumann!*

Ez már sok volt. A mikor a szerkesztő eljött hozzá, igy szólt:

— Ezzel a majommal engem gondolt, de ezt nem hagyom annyiba. Le kell vennie onnan a majmot és az én jelenlétemben a nyelvével kell azt onnan lenyalnia.

— Mit fog tenni?

— Nyomban elmegyek a bíróhoz!

— Hogy megy el nyomban?

— Hát holnap!

Másnap reggel egyenesen oda lépett János ur elé és szólt:

— Hallja maga dutsman, tudom, hogy ezzel a majommal engem gondolt. De most jöjjön velem a bíróhoz és majd meghallja mit fog az mondani.

— Azt fogja mondani, hogy azt festethetek a czégéremre, a mit akarok.

— Majd megválik!

Neumann kisasszony csak ugy lihegett.

— És honnan tudja, hogy az a majom magát ábrázolja?

— A szivem mondja! Jöjjön velem a bíróhoz, különben a sherif majd lánczra vereti és ugy hurczoltatja oda.

— Jól van, megyek, felelt János ur diadalmasan.

Becsukták a boltjaikat és utközben szüntelenül czivakodva, elmentek. Csak a mikor már odaértek Dasonville biró ajtaja elé, jutott eszökbe, hogy egyikök sem tud annyit angolul, hogy a bíróval kellőképpen megértetni tudták volna magokat. Mit tegyenek? Csak a sherif értett németül is, angolul is, elmentek hát hozzá.

De ez kocsin ült már és azon volt, hogy elmenjen.

— Menjetek a pokolba! förmedt rájok. Az egész város nyugalma fel van dulva miattatok!

Mindig egy czipőben jártok. Menjetek a pokolba! Nekem mennem kell. *God bye!*

János csipőre tette a két kezét.

— Várnia kell holnapig, szólt közömbösen.

— Várjak? Inkább meghalok! Ha csak le nem veszi a majmot.

— Levegyem a majmot? szólt János vontatottan. Nem!

— Akkor hát lógni fog! Lógni fogsz te dutsman! Nem kell nekem a sherif közvetitése. A biró ugy is tudja, miről van szó!

— Nem bánom, menjünk hát a sherif nélkül!

De a kisasszony tévedett. A biró volt az egyetlen ember a városban, a ki nem tudott a viszálykodásokról. A jó öreg kotyvasztotta a gyógyszereit és nem törődött semmi mással a világon. A megszokott udvariasságával s jóságával fogadta őket.

— Öltsétek ki a nyelveteket, kedves gyermekeim, majd aztán irok nektek valamit!

Mind a kettő hadonászni kezdett a kezével, jeléül annak, hogy nem kell nekik az orvosság. A kisasszony szüntelenül kiabálta:

— Nem azt akarjuk, nem azt!

— Hát mit?

Tücsköt-bogarat összefecsegtek; János minden egyes szavára a vetélytársa tizet mondott. Végre a leánynak az a gondolata támadt, hogy a szivére mutatott, ezzel jelezve, hogy János azt hét tőrdöféssel szurta keresztül.

— Most már értem, jól van! szólt az orvos.

Ezzel felnyitott egy nagy könyvet és irni kezdett benne. Megkérdezte Jánostól, hogy hány éves.

— Harminczhat vagyok.

Majd a leányt kérdezte meg, de ő már nem emlékezett oly pontossággal:

— Huszonöt vagy huszonhat leszek.

— *All right.* Mi a nevök?

— János.

— Laura.

— *All right.* Mi a foglalkozások?

— Grocery-tulajdonosok vagyunk.

— *All right.*

Erre aztán még valami kérdés következett, a melyet nem értettek; mindazonáltal «Yes»-sel feleltek. A biró a fejével bólintott, az ügy be volt fejezve.

Miután felhagyott az irással, felemelkedett és Laura legnagyobb csudálkozására megölelte őt és megcsókolta az orczáját.

A leány jó jelnek vette ezt és rózsás reményekkel telve tért vissza a lakásába.

— Majd megmutatom én magának! kiáltotta utközben Jánosnak.

— Bizony nekem nem, felelt János nyugodtan.

Másnap reggel a sherif eljött a grocery elé. Mindakét ellenség az ajtóban állott; János a pipáját tisztogatta, Laura pedig dudolgatott:

— Dutsman, dutsman — du — dutsman, du — dutsman — man!

— Eljönnek a biróhoz? kérdezte mr. Devis.

— Már voltunk ott!

— Nos, és mit végeztek?

— Sherif ur, édes Devis ur! könyörgött a kisasszony. Menjen el és tudja meg. Éppen most szükségem van egy pár czipőre. És szóljon vagy egy jó szót az érdekemben. Hiszen látja, hogy szegény, elhagyatott leány vagyok . . .

A sherif elment s egy negyed óra mulva, nagy tömeg kiséretében, visszajött.

— Nos, mi van, mi lesz? tudakolták mindaketten.

— Minden rendben van, oh! kiáltott a sherif.

— Mit határozott a biró?

— Mit? Hát semmit. Összeházasitott benneteket.

— Összeházasitott??!!

— Nos, talán kiment a házasodás a divatból?

Ha villám csapott volna hirtelen közéjök, János meg Laura nem lehettek volna ijedtebbek. János kimeresztette a szemét, feltátotta a száját és ugy bámult Neumann kisasszonyra, ez pedig ugyancsak bámult János urra, mig végre mindaketten pattogni kezdtek:

— Én az ő felesége?

— Én ennek az ura?

— Segitség, segitség! Soha! Azonnal válni akarok! Soha!

— Nem, nem akarom.

— Inkább meghalok! Válni akarok! Azonnal válni akarok! Mit csinálnak itt az emberrel!

— Kedveseim! szólt a sherif nyugodtan; itt nem segit a kiabálás. A biró esket, de nem vá-

laszthat el. Minek lármáztok? Sanfranciscói milliomosok vagytok, hogy elválni akartok? Nem tudjátok, mibe kerül ez! Mirevaló ez a lárma? Szép gyerekczipőim vannak, olcsón adom. *Good bye!*

Ezt mondta, aztán elment. A nép kaczagva széledt el. Az uj házasok magokra maradtak.

— Ez a franczia, szólt Laura, azért tette ezt velünk, mert németek vagyunk.

— Ugy van! szólt János helyeslőleg.

— De mi megindítjuk a válópört!

— Enyém az elsőbbség! Maga kikaparta az én t betümet.

— Enyém az elsőbbség! Maga megfogott a csapdában!

— Maga nekem nem kell!

— Ki nem állhatom magát!

Ezzel aztán elváltak és bezárkóztak. Igy ültek bezárkózva és gondolataikban elmélyedve. Eljött az éj, a nyugalmat hozó. De egyikök sem gondolt az alvásra. Laura lefeküdt, de az álom elkerülte őt. János elgondolta: «Amott alszik a feleségem» és Laura elgondolta: «Odaát alszik az uram».

És sajátságos érzések támadtak a szivökben. Gyülölet volt ez és harag, elvegyülve az elhagyatottság érzetével. Ezenkivül János ur még a boltja fölött levő majomra is gondolt. Most már nem hagyhatja ott, amikor ez a majom a feleségének a torzképe? Ugy érezte, hogy igazán nem volt szép tőle, amikor ezt a majmot festette.

De, Istenem, ez a Neumann kisasszony! Hiszen ugy gyülöli, mert miatta olvadt el a jege. Igaz, hogy ő meg a hold fénye mellett csapdába keritette. Ekkor eszébe jutottak a holdfényben látott formák.

— Na, szólt magában, azt meg kell hagyni, csinos lány. De ő ki nem állhat engem és én csakugy vagyok vele. Micsoda fatális helyzet! Uram Istenem! Megházasodtam! S ki a feleségem? Neumann kisasszony. Hozzá még a válás annyi pénzbe kerül, hogy alig futná a boltomból.

— A felesége vagyok ennek a dutsmannek, szólt a kisasszony magában. Nem vagyok többé kisasszony . . . azaz . . . azt akartam mondani, hogy férjhez mentem. És kihez? Ehhez a Kasche Jánoshoz, aki megfogott a csapdával. Igaz, hogy azután felkapott a karjába és haza hozott. Milyen erős, s mily könnyen felemelt . . . Mi az, neszt hallok! . . .

Nesz nem hallatszott, de a kisasszony félni kezdett, bár ez ezelőtt sohasem történt meg vele.

— De ha merészelne, most . . . Istenem . . . majd oly hangon, melyből kiérzett a csalódás, hozzá tette:

— De csak nem meri majd, ez a . . .

A félelme ezalatt mind jobban növekedett.

— Igy van ez mindig a magános nőknél, szőtte tovább a gondolatait. Ha férfi lenne a házban, mindjárt biztosabban érezném magam. Gyilkosságokról már hallottam, amelyek a közelben

történtek. (Gyilkosságokról a kisasszony sohasem hallott.) Bizonyos, hogy még megölnek itt. Oh, ez a János, ez a János, elzárta az utamat. De gondolkoznom kell a válás módján.

Igy gondolkozva, mindegyre hánykolódott széles, amerikai ágyában és valóban nagyon elhagyatottnak érezte magát. Hirtelen ujra felemelkedett. Ez egyszer indokolt volt a félelme. Az éj csöndjén keresztül kalapácsütéseket hallott.

— Jézusom! kiáltotta a leány, betörnek a boltomba!

Kiugrott az ágyából és az ablakhoz futott, de amikor kinézett rajta, mindjárt megnyugodott. A hold fénye mellett meglátott szemben egy létrát és rajta János urat, aki a szögeket huzogatta ki a falból, amelyek a czégért támasztották.

Neumann kisasszony felnyitotta az ablakot.

— Leveszi a majmot, gondolta magában; ez szép tőle. Érezte, mint lágyul el a szive.

János kiszedte a szögeket a falból, egyiket a másik után. A bádog nagy zajjal esett le a földre. Majd leszállt a létráról és összegöngyölte a czégért izmos kezével és vinni készült a létrát.

Laura a szemével követte; az éj enyhe volt és csöndes.

— János ur! suttogta a kisasszony.

— Nem alszik? kérdezte János, szintén suttogva.

— Nem! Jó estét!

— Jó estét, kisasszony!

— Mit csinál?

— Levettem a majmot!

— Köszönöm, János ur. Mindaketten elhallgattak egy perczre.

— János ur! hangzott ujra a leány suttogása.

— Mi tetszik, Laura kisasszony?

— Beszélgetnünk kell a válás miatt!

— Igaza van, Laura kisasszony.

— Holnap tehát?

— Holnap! — Ujra hallgatás. A hold csöndesen világit.

— János ur!

— Laura kisasszony!

— Látja, én a lehető leghamarabb szeretném visszakapni szabadságomat.

A leány hangja mélabut árult el.

— Én is, Laura kisasszony. — A János hangja szomoru volt.

— Látja, uram, hogy ne késleltessük a dolgot . . .

— Csak ne késleltessük, az a legjobb.

— Mennél hamarabb tanácskozunk, annál jobb.

— Annál jobb, Laura kisasszony.

— Talán mindjárt tanácskozhatnánk . . .

— Ha megengedi, Laura kisasszony.

— Ön tehát bejön hozzám . . .

— Csak átöltözöm.

— Soh' se feszélyezze magát.

Az alsó ajtó megnyilt, János ur eltünt a sötétben és egy perczczel később benn volt a Laura

lakásában. Körülfogta a tiszta, kedves, leányos lakás jótékony levegője. Laura fehér pongyolát viselt és elragadó volt.

— Rendelkezésére állok, kisasszony, szólt János lágy hangon.

— Nagyon szeretném a válást, János ur, de . . . félek, hogy meglátnak az utcza felől . . .

— De hiszen sötét van a szobában.

— Igaz! felelt a leány.

Azután tanácskozni kezdtek a válópör miatt de hát ez már nem tartozik a mi elbeszélésünk höz. Ujra béke honolt Struck Oil Cityben.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
Öt kövessük	3
Honvágy	51
forrásnál	77
Évedések vigjátéka	109

PALLAS
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
NYOMDÁJA, BUDAPEST.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár